

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Monika Kotrbová

**Vliv návykových látek na socializaci
mladistvých - případová studie v Třebíči**

Bakalářská práce

Praha 2017

Autor práce: **Monika Kotrbová**

Vedoucí práce: **Mgr. Jan Rössler**

Rok obhajoby: 2017

Bibliografický záznam

KOTRBOVÁ, Monika. *Vliv Návykových látek na socializace mladistvých - případová studie v Třebíči*. Praha, 2017. 73 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií. Katedra sociologie. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Jan Rössler.

Abstrakt

Bakalářská práce „Vliv návykových látek na socializaci mladistvých - případová studie v Třebíči“ se věnuje kouření cigaret a konzumaci alkoholu mladistvých a pohlíží na ně skrze teoretický koncept socializace. Hlavní důraz je kladen na činitele sekundární socializace - uvažuje proto vrstevníky dospívajícího a to především v konfrontaci s jeho rodiči a klade si za cíl zjistit, jaké vlivy jsou v přístupu mladistvých k těmto návykovým látkám nejzásadnější. Teoretický rámeček práce tvoří charakteristika procesu socializace, její dělení a pojmosloví spolu s charakteristikou období dospívání jakožto důležitého vývojového období, které je specifické důrazem na sociální interakce a vytváření sociálních vazeb; metodologické zázemí práci tvoří výzkumy na toto téma již uskutečněné. Práce je orientována jako případová studie a prostřednictvím dotazníkového šetření (SAQ) na vzorku studentů z gymnázia, střední odborné školy a středního odborného učiliště v Třebíči zjišťuje okolnosti a sociální kontext kouření cigaret a konzumace alkoholu mladistvých. Výsledky práce dokazují zásadní vliv vrstevníků v přístupu i postoji k užívání návykových látek a demonstrují tak význam sociálního kontextu a sociálních tlaků, jež na mladistvého působí, a dokazuje, že má smysl se tématem zabývat i v kontextu menších správních jednotek.

Abstract

The bachelor's thesis „The influence of substance use on adolescent socialization – case study Třebíč“ deals with under age smoking and alcohol consumption. It looks at the issue through the theoretical concept of socialization. The main emphasis is placed on factors of secondary socialization and therefore the aim of the research project is to focus on peer groups involving the interaction with their parents. The project conclusion is supposed to specify the most important factors influencing the adolescent's approach to the selective addictive substances. The theoretical framework of work is based on characteristics of the socialization process, its division and terminology with the characteristics of the period of adolescence as an important development period, which puts a specific emphasis on social interactions and the creation of social ties. The methodological background of the work consists of researches on this topic which have already been carried out. The work is structured as a case study and through the questionnaire survey (SAQ) on a sample of students from a grammar school, secondary technical school and secondary vocational school in Třebíč. It further identifies the circumstances and the social context of cigarette smoking and alcohol consumption of adolescents. The results of the work demonstrate the significant peer influence in their approach and attitudes towards the use of addictive substances, demonstrating the importance of the social context and social pressure on the adolescents and it proves that it makes sense to deal with the issue even in the context of smaller administrative units.

Klíčová slova

mladiství, návykové látky, alkohol, cigarety, socializace, socializační proces, syndrom rizikového chování, vrstevníci, vrstevnický tlak, sociální prostředí

Keywords

adolescents, addictive substances, alcohol, cigarette, socialization, socialization process, a syndrome of risk behavior, peers, peer pressure, social environment

Rozsah práce: 102 016 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 19. 5. 2017

Monika Kotrbová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu své bakalářské práce Mgr. Janu Rösslerovi za pevné vedení i nervy. Rovněž mé poděkování patří všem, jež mi byli psychickou i morální oporou a podporou.

Institut sociologických studií

Projekt bakalářské práce

Předpokládaný název bakalářské práce

Vliv návykových látek na socializaci mladistvých – případová studie na Třebíčsku

Námět práce

Ve své bakalářské práci bych se chtěla zabývat tím, jaký má vliv socializace na užívání návykových látek u mladistvých. Práci bych chtěla orientovat jako studii případovou – zaměřenou konkrétně na Třebíčsko, které jsem si zvolila hned z několika důvodů. Prvním z nich je fakt, že zde žiji, a proto se mohu snadněji dostat k informacím. Přesvědčily mě však také statistiky vedené policií ČR, které uvádí údaje pro kriminalitu na Třebíčsku, ve kterých za rok 2015 figurují mladiství (do 18 let) poměrem 23% a téměř 40% trestné činnosti bylo spácháno pod vlivem alkoholu či jiných návykových látek [Kroutilová 2015], přičemž jedno s druhým často úzce souvisí.

Samotná socializace bývá především v období adolescence označována jako náročná a riziková [Čabalová 2011: 192]. O adolescenci hovoříme jako o období hledání a vytváření vlastní identity a utváření vztahů, přičemž jako nejvíce vlivné shledávám vrstevnické skupiny. S tímto životním obdobím se pojí také tzv. syndrom rizikového chování, kam patří například již výše zmíněné užívání a zneužívání návykových látek. [Hamanová, Kabíček 2001] Návykové látky jsem si vzhledem k tomu, jak jsou běžné a dostupné, specifikovala na alkohol a cigarety jakožto legální drogy a marihuanu, která je nejčastěji užívanou nelegální drogou v České republice. [NMS 2015]. V této práci se proto pokusím zodpovědět na to, jak velkou roli hrají návykové látky při socializaci jedince v období adolescence, jakou podobu takto vytvořené vztahy mají, a případně jaké další jevy užívání návykových látek provází (například problémové chování ve škole, páchání trestné činnosti) – v kontextu Třebíčska.

Předpokládané metody zpracování

Jak jsem již zmínila, práci bych chtěla situovat jako případovou studii - cílím tedy na konkrétní vzorek, který bude v tomto případě zahrnovat studenty třetích a čtvrtých ročníků středních škol na Třebíčsku – mladistvé si tedy zde zařadím do věkového rozmezí pohybujícího se kolem 18. - 19. roku života. Vzhledem ke zvolené formě je vhodná kvantitativní metoda sběru a analýzy dat – ve formě dotazníků – metodou SAQ,

příčemž v případě dobré technické vybavenosti škol bude využita metoda počítačového dotazování, v opačném případě dotazování pomocí papírových dotazníků. Tento dotazník bude složen z několika oblastí otázek cílících v první řadě na to, jaký mají respondenti vztah k návykovým látkám – tedy jak často je užívají oni sami a jejich nejbližší okolí, v jaké míře a jaký k nim mají postoj. Dále jak velkou roli u nich návykové látky hrají při socializačním procesu, tedy jakou měrou jsou návykové látky přítomny při navazování vztahů a jaký jim v tomto kontextu přiřkládají význam; a stejně tak jakou v tomto kontextu hrají roli sociální tlaky ze strany referenčních skupin – s důrazem především na vrstevnické vztahy.

Předběžná struktura práce

Práce bude strukturována od teoretické části k praktické. První část bude obsahovat teorii socializace jako takové; dále období adolescence jakožto důležitého životního období - tedy pojmosloví, mechanismy a další faktory, které zde hrají roli. Spolu s tím drogová problematika specifikovaná na vliv návykových látek na mladistvé a možné rizikové chování od toho odvislé. Praktická část bude složená z výsledků dotazníkového šetření, přičemž výsledky budou porovnávány s dostupnými výzkumy provedenými na toto téma.

Orientační seznam literatury

ESPAD 1999, 2003. Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách – Česká republika 2003.

Geist, B. 1992. Sociologický slovník. Praha: Victoria Publishing.

Havlík, R., Halászová, V., & Prokop, J. 1996. Kapitoly ze sociologie výchovy. Praha: PdF UK.

Chomynová, P. 2013. Národní výzkum užívání návykových látek 2012. Zaostřeno na drogy.

Jandourek, J. 2003. Úvod do sociologie. Praha: Portál.

Jedlička, R. et al. 2015. Poruchy socializace u dětí a dospívajících. Praha: Grada.

Keller, J. Úvod do sociologie. Praha: Sociologické nakladatelství.

Kohoutek, R. 2002. Základy užití psychologie. Brno: Akademické nakladatelství Cerm.

Kraus, B., Poláčková, V. et al. 2001. Člověk – prostředí – výchova: K otázkám sociální pedagogiky. Brno: Paido.

Langmeier, J. Krejčířová, D. 2006. Vývojová psychologie. Praha: Grada.

- Marhounová, Jana. 1996. Dospívání. Praha: Empatie.
- Martínek, Z. 2003. Agresivita a kriminalita školní mládeže. Praha: Grada.
- Mečíř, J. 1990. Zneužívání alkoholu a nealkoholových drog u mládeže. Praha: Avicenum.
- Mravčák, V. et al. 2013. Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2012. Praha: Národní monitorovací středisko Úřad vlády ČR.
- Nešpor, K. 2000. Návykové chování a závislost. Praha: Portál.
- Nešpor, K., Csémy, L., Provazníková, H. 1998. Dotazník pro dospívající identifikující rizikové oblasti (volně podle R. E. Tartara). Praha: Fortuna.
- Presl, J. 1995. Drogová závislost. Praha: Maxford edice Medica.
- Reichel, J. 2008. Kapitoly systematické sociologie. Praha: Grada.
- Říčan, P. 1975. Psychologie osobnosti. Praha: Orbis.
- Sobotková, V. et al. 2014. Rizikové a antisociální chování v adolescenci. Praha: Grada.
- Šmídová, O., Polanecký, V. et al. Mládež a návykové látky v České republice – trendy let 1994-1997-2000. Praha: Hygienická stanice hl. m. Prahy – ventrální pracoviště protidrogové epidemiologie.
- Taxová, J. 1989. Pedagogicko-psychologické zvláštnosti dospívání. Praha: 1989. 48 s.
- Vágnerová, M. 2010. Psychologie osobnosti. Praha: Karolinum.
- Vágnerová, M. 2005. Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání. Praha: Karolinum.

Zdroje v projektu:

- Čabalová, D. 2011. Pedagogika. Praha: Grada.
- Hamanová, J., Kabíček, P. 2001. Syndrom rizikového chování v dospívání. In: Zdravotnická medicína. [online] [cit. 24. 5. 2016]. Dostupné z:
<http://zdravi.euro.cz/clanek/priloha-lekarske-listy/syndrom-rizikoveho-chovani-v-dospivani-132984>
- Kroutilová, J. 2015. Kriminalita na Třebíčsku v prvním pololetí. In: Policie České republiky. [online] [cit. 24. 5. 2016]. Dostupné z:
<http://www.policie.cz/clanek/kriminalita-na-trebicsku-v-prvnim-pololeti-304074.aspx>
- Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti. 2015. Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2014. In: Drogy-info.cz. [online] [cit. 24.5.2016]. Dostupné z:
http://www.drogy-info.cz/data/obj_files/23496/700/VZ_drogy_2014_fin03_v160202.pdf

Obsah

ÚVOD	3
1. TEORETICKÝ ÚVOD	4
1.1 Člověk ve společnosti, společnost v člověku.....	4
2. SOCIALIZACE	5
2.1 Socializace na hranici společenských věd	5
2.2 Definice a důležité pojmy v teorii socializace	6
2.3 Hlavní socializační činitele a základní dělení socializace	7
2.3.1 <i>Primární socializace</i>	7
2.3.2 <i>Sekundární socializace</i>	8
2.4 Socializace a sociální, kulturní a ekonomický kapitál	8
3. ADOLESCENCE	9
3.1 Adolescence a vrstevnické vztahy	9
3.1.1 <i>Sociální skupiny v teorii socializace</i>	10
3.2 Adolescence a rizikové chování.....	11
3.2.1 <i>Rizikové chování a vrstevnické vztahy</i>	11
4. UŽÍVÁNÍ NÁVYKOVÝCH LÁTEK	13
4.1 Výzkumy v České republice	13
4.1.1 <i>Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách</i>	13
4.2 Zahraniční výzkumy	16
4.2.1 <i>Sociální kontext užívání návykových látek</i>	16
5. METODOLOGICKÁ ČÁST	18
5.1 Charakteristika Třebíče	18
5.2 Konstrukce metodologického nástroje.....	20
5.2.1 <i>Zvolená metoda sběru dat a její alternativy</i>	20
5.2.2 <i>Cíle výzkumu, hypotézy a výzkumné otázky</i>	21
5.2.3 <i>Struktura dotazníku</i>	24
5.2.4 <i>Konceptualizace a operacionalizace</i>	25
6. PRAKTICKÁ ČÁST	29
6.1 Uskutečnění pilotáže a změny na základě ní provedené.....	29
6.2 Průběh sběru dat.....	30
6.3 Charakteristika cílové skupiny.....	31
6.4 Analýza dat	32
7. VÝSLEDKY	33
7.1 Užívání návykových látek - základní statistiky	33
7.1.1 <i>Kouření cigaret</i>	33
7.1.2 <i>Subjektivní vnímání kouření cigaret</i>	36
7.1.3 <i>Pití alkoholu</i>	38
7.1.4 <i>Subjektivní vnímání pití alkoholu</i>	40
7.2 Sociální kontext užívání návykových látek	42
7.2.1 <i>Kouření cigaret</i>	42

7.2.2	<i>Pití alkoholu</i>	44
7.2.3	<i>Návykové látky a navazování vztahů</i>	46
7.3	Sociální motivace užívání návykových látek.....	47
7.3.1	<i>Kouření cigaret</i>	47
7.3.2	<i>Pití alkoholu</i>	48
7.4.	Vliv sociálního třídění nažívání návykových látek.....	50
7.4.1	<i>Sociálního třídění a kouření cigaret</i>	50
7.4.2	<i>Sociálního třídění a pití alkoholu</i>	52
7.4.3	<i>Vliv rodičů na sociální třídění</i>	53
7.5.	Demografický, ekonomický a kulturní kontext užívání návyk. látek.....	53
7.6.	Shrnutí potvrzených/vyvrácených hypotéz.....	56
ZÁVĚR.....		58
POUŽITÁ LITERATURA.....		60
SEZNAM PŘÍLOH.....		62
PŘÍLOHY		63

ÚVOD

Mladiství jsou věkovou skupinou, jíž je v souvislosti s užíváním návykových látek věnována velká pozornost. Ta je často zaměřována na rizikové chování, přestože okolnosti, jež mu předchází, jsou stejně tak důležité. Období dospívání totiž představuje podstatnou část života jedince, kdy je vystavován vlivům a tlakům společnosti, svého okolí a i sebe samého. V tomto životním období upevňují své zvyky, postoje a hodnoty, skrze které orientuje své jednání a chování. Jejich podoba je stěžejní pro utváření vlastní osobnosti, budování identity a také pro způsob, jakým vstupuje do sociálních interakcí a vazeb. To vše se promítá i do přístupu k užívání návykových látek dospívajícího a k návykovým látkám obecně - konkrétně ke kouření cigaret a k pití alkoholu.

Práce vychází z teoretického konceptu socializace jakožto procesu, skrze který se jedinec učí orientovat ve společnosti i v životě, a považuje jej ve formování přístupu k návykovým látkám za stěžejní. Klade si za cíl zjistit, jaký vliv, podobu a intenzitu má na kouření a pití mladistvých. Zdůrazňuje roli sekundární socializace a socializační činitele pro toto období typické, tedy vrstevníky dospívajícího, a to především v konfrontaci s jeho rodiči, jakožto představiteli socializace primární. Snaží se poukázat na to, jak je při užívání návykových látek klíčový sociální kontext a sociální motivace.

Metodologické zázemí práce tvoří výzkumy na toto téma již uskutečněné. Práce je orientována jako případová studie, pro jejíž uskutečnění byla pro své dílčí i obecné sociodemografické charakteristiky zvolena Třebíč, a prostřednictvím dotazníkového šetření na gymnáziu, střední odborné škole a středním odborném učilišti demonstruje přístup mladistvých k návykovým látkám.

1. TEORETICKÝ ÚVOD

1.1. Člověk ve společnosti, společnost v člověku

Člověk je součástí určité reality, rodí se do určitých sociálních podmínek, které do menší či větší míry ovlivňují jeho život. Tyto dané sociální podmínky označujeme jako podmínky „objektivní“. Jsou doprovázeny sociálními danostmi, kterým se v určité míře musí přizpůsobit a učit - adaptovat se, aby v takové společnosti dokázal fungovat a žít. Podoba takových objektivních podmínek a daností je odvislá od každé jednotlivé společnosti, od aktuálního období a etapy jejího vývoje. Odvíjí se od podoby kultury, od způsobu, jakým je uplatňována ekonomická a politická moc, od politického uspořádání, či obecně řečeno od sociální struktury a sociálního kontextu. [Petrušek 2009: 47] Touto strukturou je jedinec determinován a ovlivňován. Je součástí jistého kulturního a sociálního řádu, který vytváří, a zároveň je jím vytvářen; jistých vzorců chování, znaků a symbolů, prostřednictvím kterých chápe svět a prostřednictvím kterých se dorozumívá. [Berger, Luckmann 1999: 55]

Součástí každé společnosti je také její struktura, sociální rozvrstvení - obecně řečeno stratifikace. Stratifikační systémy jsou nejčastěji spojovány s třídním postavením člověka. To, jakým způsobem je toto třídní postavení pro člověka určující, je téma samo o sobě velice obsáhlé, můžeme však říci, že vytváří sociální nerovnosti, které jsou součástí sociální reality každého člena společnosti. V rámci toho se člověk nachází v „průsečíku určitých sociálních sil“, kterých si zpravidla není vědom. [Berger 2007: 74] Jednou z těchto sil je sociální kontrola, díky které je chování a jednání jedinců usměrňováno, a bez které by žádná společnost nemohla fungovat a existovat. Tyto „kontrolní mechanismy“ nejsou čistě záležitostí státních institucí či ekonomických a právních tlaků, ale vyskytují se i v lidských skupinách při vytváření a upevňování mezilidských vztahů a sociálních vazeb. [Berger 2007: 83]

Lidské chování je bezpochyby determinováno prostředím společnosti, v které se nachází. To, nakolik je toto prostředí pro člověka určující, je otázkou, na niž není snadné odpovědět. Práce vychází z předpokladu, že ačkoliv se člověk rodí jako biologická bytost, sociální bytostí se musí stát. Berger a Luckman v rámci své teorie o sociální konstrukci reality hovoří o tom, že člověk se nenarodil jako bytost společenská, ale jako bytost biologická se sklony ke společenskosti. [Berger, Luckmann 1999: 128] Aby se se mohl stát členem společnosti, musí se naučit mnoha činnostem nezbytným

pro přežití a pro život - osvojit si dostupnou zásobu sociálního vědění. [Berger, Luckmann 1999: 46] Tento proces proměny člověka v sociální bytost je klíčovým konceptem socializace a sociální učení se tak stává základním kamenem pro její teoretické ukotvení.

2. SOCIALIZACE

2.1. Socializace na hranici společenských věd

Socializaci bychom mohli definovat různě, dokladem může být samotná existence rozličných pojetí i definic lišících se především tím, skrze jakou perspektivu a diskurz na ni pohlíží, a zda ji specifikují výhradně na jedince a jeho vývoj ve vztazích s druhými či uvažují i širší sociální kontext. Nakonečný (2009) zmiňuje 6 typů pojetí socializace¹, u nichž různou měrou zdůrazňuje roli kultury, osobnostních rysů a společenského prostředí.

Se socializací se nejčastěji setkáváme u publikací zabývajících sociální psychologií. Ta na poli společenských věd, jak napovídá samotný název, hraničí s psychologií a sociologií, a způsob, jakým chápeme jejich vzájemný vztah, je důležitý pro zvolení vhodné perspektivy. Setkáme se jak se snahou jednotlivé vědy v chápání socializace striktně oddělit, tak je naopak prostřednictvím syntézy spojit². Mezi autory, kteří se tímto zabývali a zabývají, patří například Mueller, Thomas, G. C. Homans či E. Fromm, který pracuje s pojmem sociálního fenoménu, na němž prostřednictvím společných determinantů ilustruje nemožnost striktního oddělení sociálně-psychologického a sociologického zaměření. I přes různá pojetí a snahy o odlišení je důležitý fakt vzájemného propojení, jež spočívá v jejich společném východisku v genezi a v společných vazbách, tedy že je společnost tvořena lidskými individui s vazbami na sociální mikro-systémy a makro-systémy a „jak lidská individua, tak i společenské celky jsou produktem společenského života“. [Nakonečný 2009: 16]

---

¹Rozděluje pojetí socializace skrze pedagogickou, ekologickou, antropologickou, psychologickou, sociologickou a sociálně psychologickou perspektivu [Nakonečný 2009: 111]

²Ať se již autoři přiklání spíše k jejich podobnostem či rozdílům, obecně se shodují na tom, že zájmem sociologie jsou větší skupiny a jejich chování, zatímco sociální-psychologie cílí na mezilidské interakce, popřípadě interakce jedinců a malých skupin [Nakonečný 2009: 11-13]

Vývoj člověka ve smyslu jeho osobnosti a identity tedy není čistě předmět psychologie ani sociální psychologie, jak by se dle jejich hlavního předmětu mohlo zdát, ale představuje důležitý aspekt k pochopení a porozumění socializace i v diskurzu sociologickém. Koncept socializace je proto chápán jako kombinace psychologického, sociálně-psychologického a sociologického pohledu.

2.2. Definice a důležité pojmy v teorii socializace

Obecně řečeno socializací chápeme proces, při kterém se bytost biologická stává bytostí společenskou, sociální. Je to složitý komplexní proces, při kterém je jedinec pod vlivem vnějších faktorů začleňován do společnosti. Učí se mnoha činnostem nezbytným pro přežití a pro orientaci v životě a společnosti, vzorcům chování a jednání, jež odráží společensky přijaté normy a hodnoty, a které se od něj očekává; osvojuje si základy symbolické kultury a stává se tak aktivním tvůrcem sociální skutečnosti. [Petrušek 2009: 52]

Socializace je složitý proces, který je doprovázen mnoha dalšími teoretickými koncepty, a je tedy nezbytné ty, jež jsou pro práci důležité, zmínit a vysvětlit. Jedním z nejdůležitějších pojmů pojícím se k socializaci je pojem **sociálního učení**. Výsledkem sociálního učení je sociální zkušenost, kterou člověk získá prostřednictvím **sociální interakce** odehrávající se v sociálním prostředí na základě sociálních podnětů a vztahů. Podoba sociálního učení se proměňuje v samotném procesu socializace a zahrnuje jak učení se základním způsobilostem jako hygienickým návykům, jazyku či řeči, tak vzorcům chování a postojům v závislosti na kognitivních schopnostech jedince a očekáváním vztahujícím se k sociálním rolím, kterým čelí. Důležitým aspektem sociálního učení je nápodoba, kterou si jedinec může i nemusí uvědomovat, a na niž je kladen důraz hlavně v období primární socializace. [Nakonečný 2009: 103] Ta se poté může promítnout do podoby chování, jednání a sociálních interakcí v pozdějším věku.

Součástí socializace je přejímání a osvojování **sociálních rolí**. Při primární socializaci dítě přejímá role rodičů, v sekundární socializaci se přizpůsobuje rolím, jež od něj vyžaduje společnost. [Berger 2007: 105] Roli lze definovat jako „typizovanou odpověď na typizované očekávání“ [Berger 2007: 101], přičemž tato typologie je společensky předurčená a souvisí s **identitou** a způsobem, jakým jedinec vytváří či přetváří svoji osobnost. Na základě vytvořené identity si volí, jakou podobu budou mít **sociální vazby**, do nichž bude vstupovat. Dle této teorie může identitu jedinec chovat

jen v případě, že je uznávána ostatními. Není však statická, v průběhu života se mění v závislosti na změnách a sociálních situacích a může tak docházet k přejímání nových a opouštění starých identit. [Berger 2007: 109] Teorie rolí je založena na předpokladu institucionalizovaného chování a jednání, které se v daných situacích - tzv. sociálních situacích, vyžaduje či očekává. [Berger 2007: 100] Tyto vytvořené postoje, návyky, hodnoty či samotná identita vytváří teoretické pozadí procesu socializace a dávají význam jevům, jež se na první pohled mohou zdát být nahodilé.

2.3. Hlavní socializační činitelé a základní dělení socializace

Existuje velké množství činitelů socializace, jako „hlavní“ však označujeme ty, jež na jedince působí dlouhodobě a přímo. Socializační činitelé úzce souvisí s tzv. „nástroji socializace“, prostřednictvím kterých je toto působení naplňováno. Ať už mluvíme o socializačních činitelích či nástrojích, liší se především tím, v jaké životní fázi a období se jednotlivec právě nachází. V závislosti na tom dělíme socializaci na primární a sekundární. I přes toto zdánlivé časové rozdělení je socializace proces, který nekončí překlenutím dětství v dospělost a ani dospělostí jako takovou, ale provází člověka po celý život. Stejně tak tyto dvě fáze nemůžeme chápat zcela odděleně jako na sobě nezávislé, předpokládáme, že primární socializace vždy předchází sekundární. V jejich pozadí stojí sociokulturní činitelé, mezi které patří například umístění ve společenské vrstvě, náboženské vyznání, etnikum či místo bydliště, odlišující charakteristiky venkova od velkoměsta, a provází nejen způsob výchovy, ale ovlivňují i samotné sebepojetí jedince, jeho myšlení a vědomí. [Nakonečný 2009: 134]

2.3.1. Primární socializace

Primární socializací rozumíme socializaci, jež se odehrává v raném věku jedince - v dětství, kdy je na počátku včleňování se do společnosti. Narodí se do určité sociální struktury a je pod vlivem nejbližších osob, jež mu vstupují do života. Nejčastěji to jsou rodiče - tzv. významní druzí, kteří na něj bezprostředně působí, ovlivňují jej a jsou pro něj proto při osvojování hodnot, norem, postojů a rolí klíčoví. Skrze identifikaci s rodiči je vytvářena a formována jeho vlastní osobnost - identita. [Berger, Luckmann 1999: 130] Rodina zaujímá roli prostředníka mezi dítětem a společností a na osobnosti, jež je v této životní fázi zformována, staví celý život, a není nikdy schopen se od ní zcela oprostít. Hlavním socializačním činitelem je v tomto případě rodina - ať už přímo rodiče

či jiné neblíže osoby; nástrojem je rodinná výchova a sociální interakce odehrávající se nejčastěji v rodinném prostředí.

2.3.2. Sekundární socializace

O sekundární socializaci mluvíme ve chvíli, kdy můžeme říci, že jedinec vlastní určitou osobnost. Zatímco při primární socializaci stavěl na rolích a postojích rodičů, při sekundární socializaci personalizuje vlastní osobnost a identitu. Navazuje na určité sociální vědění, schopnosti a dovednosti získané v průběhu primární socializace a na základě toho vstupuje do světa sociálních pozic, statusů a rolí. V této fázi je zásadní vliv a význam přesunut z rodičů na jiné socializační činitele. Mezi nejvýznamnější z nich se řadí sociální skupiny a instituce, kterými jsou škola, skupiny vrstevníků či v pozdějším věku skupiny spolupracovníků. Zvláštní pozornost je věnována i komunikačním prostředkům a masmédiím, která mají díky svému dosahu moc ovlivňovat chování lidí a jejich vnímání okolí či sebe samých. Přejít od primární socializace k socializaci sekundární je doprovázen osamostatňováním se a odpoutáváním se od vlivu rodičů a naopak zvýšením vlivu vrstevníků a vrstevnických skupin.

2.4. Socializace a sociální, kulturní a ekonomický kapitál

Sociální, ekonomický a kulturní kapitál chápeme jako důležité faktory ovlivňující způsob, jakým je jedinec včleňován nejen do společnosti, ale také jako důležitý faktor v procesu socializace. Dispozice, s nimiž vstupuje do sociálních vztahů a interakcí, jsou ovlivněny tím, jakým typem a formou kapitálu disponuje.

Nelze se zabývat typy a formami kapitálů, aniž bychom opomenuli práci Pierra Bourdieho, jež se jím detailně zabýval. Pracuje s myšlenkou sociálního prostoru, v němž jednotliví aktéři či skupiny zaujímají určité pozice. Jejich pozice jsou do velké míry určeny tím, jakým objemem kapitálu disponují a jakou má tento kapitál strukturu - tedy objem a poměr kapitálu. V nejpokročilejších společnostech se největší pozornosti dostává kapitálu kulturnímu a ekonomickému, které jsou určující pro výslednou společenskou pozici, a které úzce souvisí s jedincovými vlastnostmi a postoji. Pro výsledné společenské pozice jsou navíc typické určité záliby - životní styl. [Bourdieu 1998: 14] Bourdieu je označuje pod pojmem habitus a chápe ho jako princip s dvojitou funkcí - jednotlivé společenské pozice jsou jím od sebe odlišovány a zároveň jsou odlišující. Takto vytvořená sociální diference je zřetelná i ve vzdělávacím systému, do

kterého jedinec vstupuje s již zděděným kulturním kapitálem, jež vytváří sociální hranice a diferenci nejen mezi žáky v rámci jedné školy, ale také mezi školami navzájem. [Bourdieu 1998: 28] Tato skutečnost se proto musí promítnout i do způsobu, jakým se jedinec socializuje a jak přistupuje k návykovým látkám. Proto je potřeba objem a poměr kapitálu chápat jako důležitou proměnnou.³

3. ADOLESCENCE

Adolescence bývá popisována jako období „velkých změn“ - a to jak fyzických, tak psychických. Nejčastěji je vymezována věkem 15-25 let a adolescenti jsou souhrnně označováni jako „mládež“. [Smolík 2010: 20] Jedinec v tomto období prochází změnami spojenými s přechodem z dětství v dospělost a nachází se ve specifické fázi sociálního učení, ve které formuje svoji osobnost, vnímá své sociální zařazení, postavení a sociální roli. Vztahy, které doposud vedl, prochází transformací a jsou vystaveny dosud neznámým vlivům. Právě mezilidské vztahy hrají v období adolescence klíčovou roli. Kromě rodičů na adolescenta působí další významné autority, vrstevnické skupiny, sourozenci či partneři a vzájemně se ovlivňují. [Sobotková 2014: 26]

3.1. Adolescence a vrstevnické vztahy

Pro období adolescence jsou nejstěžejnější vrstevnické vztahy, které přebírají výchovný charakter a stávají se hlavním socializačním činitelem. Uvnitř vrstevnických skupin se setkáváme s charakteristickou podobou vztahů, kterou bychom mohli nazvat „subkulturou mládeže“. Taková subkultura představuje specifický útvar s vlastními pravidly a způsoby komunikace, skrze kterou se adolescent odcizuje „světu dospělých“ a prostřednictvím interpersonálních vztahů se adaptuje na společnost. [Sobotková 2014: 41] Protože však pojem subkultur mládeže bývá spíše spojován s budováním identity prostřednictvím nápadných vnějších projevů a díky tomu vyvolává negativní konotace, v tomto kontextu je lepší využít pojmu referenčních skupin či obecně skupin sociálních.

---

³ Vzhledem k umístění ve věkové struktuře zvolené cílové populace nelze kulturní a ekonomický kapitál operacionalizovat přesně dle vzoru Bourdieua. Kulturní kapitál je v práci měřen především dle aktivit, kterými jedinec vyplňuje svůj volný čas, ekonomický kapitál se zase odvíjí od socioekonomických podmínek mladistvého - tedy od toho, v jakých socioekonomických podmínkách vyrůstá a žije.

3.1.1. Sociální skupiny v teorii

Sociální skupiny jsou součástí každé společnosti a proto i ony spadají do sociologického zájmu. V nejobecnějším pojetí bychom je definovali jako sociální útvary, v nichž díky sociální interakci dochází k sociální integraci vzájemně propojených osob. [Novotná 2010: 7] Začleňování jedince do skupiny označujeme pojmem „skupinová inkluze“.⁴ Vysvětlení, proč jedinec touží a chce být součástí nějaké skupiny, je několik. Subjektivní motivaci jedince k tomu stát se a být součástí sociální skupiny bychom mohli chápat jako lidskou potřebu. Americký psycholog A. Maslow na počátku 20. století sestavil tzv. hierarchický model potřeb, jehož součástí jsou mimo jiné potřeby sociální, které jsou vedené touhou dávat a přijímat lásku. Tato tendence se sdružovat je poháněna nejen vědomím výhod, které účast ve skupině přináší, ale i strachem z pocitu osamění. [Novotná 2010: 13] Mimo psychologický faktor participace ve skupině umožňuje sdílení hodnot, zájmů a postojů. Prostřednictvím skupiny získává a sdílí kapitál, účast ve skupině dává možnost vlastní seberealizace, skrze ni vytváří svoji identitu a podílí se na budování identity skupinové. V závislosti na podobě skupiny existuje podrobnější dělení, které uvádí například Novotná (2010), rozlišující 8 typů sociálních skupin dle jejich dílčích rysů odvíjejících se jak od velikosti skupiny, motivace k participaci, délky trvání či jejich obecného charakteru.⁵

Specifickým druhem jsou skupiny referenční, pod kterými rozumíme kolektiv, „jehož mínění, přesvědčení a způsoby jednání jsou rozhodující pro formování našich vlastních názorů, přesvědčení a způsobů jednání“ [Berger 2007: 123]. Skrze referenční

---

⁴Skupinová inkluze probíhá ve třech fázích - počínaje orientací, přes aspirací a konče anticipující socializací - tedy nejprve se o skupinu zajímá, poté se o ni uchází a nakonec se jí učí a podílí se na ní. [Novotná 2010: 47]

⁵Skupiny rozděluje na **spontánní a záměrné** (skupiny, jež vznikají intuitivně z čiré lidské potřeby se sdružovat, a skupiny, jež jsou uměle a záměrně vytvořeny a zpravidla podléhají předem dané struktuře a pravidlům.); **trvalé a situační** (skupiny na základě délky jejich trvání, kdy skupiny situační jsou odpovědí na určitou sociální situaci; upozorňuje však na relativnost pojmání času a možností různých interpretací); **dobrovolné a povinné** (skupiny, do kterých jedinec vstupuje na základě svého vlastního rozhodnutí, či je jeho rozhodování omezeno a participace ve skupině je do určité míry povinná; mimo toto dělení stojí ještě tzv. faktické členství, které označuje jako „předurčené“ a nejčastěji založené na rodové tradici); **neformální a formálnější** (dělení dle toho, jak snadné či obtížné je stát se členem takové skupiny a jak se staví k podmínkám, idejím i statkům přicházejícím zvenčí - obecně řečeno do jaké míry má skupina „prostupné hranice“); **malé a velké** (skupiny dle počtu aktérů a podoby vzájemných sociálních interakcí, přičemž u malých skupin bývá za spodní hranici považována skupina 3 lidí, velkou skupinou se myslí uskupení alespoň 20 členů; s velikostí skupiny klesá bezprostřednost a důvěrnost vzájemných interakcí; specifickou podobou sociální skupiny je tzv. dyáda, která označuje vztah jedince a skupiny.); **primární a sekundární** (rozlišuje skupiny na základě toho, jakou podobu v nich má socializace, utváření habitu a sociální kontrola; Ch. H. Cooley v roce 1990 definoval primární skupiny jakožto malé neúčelové trvalé sociální skupiny vyznačující se bezprostřední a důvěrnou interakcí - ty, jež tyto podmínky nesplňují, poté označuje za skupiny sekundární) a **in-group a out-group** skupiny (skupiny, do kterých jedinec patří a identifikuje se s nimi a naopak) [Novotná 2010: 63-71]

skupinu vnímáme sociální realitu a to jak v případě, kdy do ní patříme, tak když k ní pouze směřujeme a orientujeme k ní naše jednání. Každá skupina s sebou nese určité symbolické znaky, které jsou v ní sdíleny a vyžadovány, jedinec pak v návaznosti na to zaujímá určité role a postavení, „volí si určitý svět, v němž bude žít“ [Berger 2007: 124], je pod vlivem a tlakem svých referenčních skupin a jejich sdílené mínění je pro něj v mnoha situacích nadřazeno jeho vlastnímu mínění. Díky tomu je teorie referenčních skupin nezbytnou součástí v chápání vlivu vrstevníků na užívání návykových látek mladistvých.

3.2. Adolescence a rizikové chování

Období adolescence bývá často spojováno s tzv. rizikovým chováním, někdy se setkáme i s termínem „riziková mládež“. Tato „rizikovitost“ se zdůrazňuje především u již výše zmiňovaných subkultur mládeže. Rizikové chování může nabývat různých podob a stupňů - od deviantního chování, jež přímo ohrožuje společenský řád a pořádek, přes chování nonkonformní, které ač se od společenských norem odchyluje, přímo je neohrožuje. [Smolík 2010: 45] Jednou z forem rizikového chování je právě užívání návykových látek jako součást tzv. závislostní chování, které pro účely této práce však uvažujeme především jako chování, které je okolím v určité míře tolerované, a jeho „rizikovitost“ je považována za přechodnou a dospívání vlastní. V tomto smyslu tedy není chápána jako přímo ohrožující. [Hamanová 2003: 19]

3.2.1. Rizikové chování a vrstevnické vztahy

Rizikové chování je v období adolescence nejčastěji spojováno s tím, jakým způsobem a s kým tráví adolescent svůj volný čas. Proto, pokud se bavíme o období dospívání, myslíme vrstevnické skupiny, které v tomto období představují zásadní socializační činitel. Jedinec může skupinovým zájmům přikládat větší důležitost než zájmům vlastním a podléhat tak tzv. vrstevnickému tlaku, jež může vyústit v situaci, kdy činí věci jemu nepříjemné, avšak omluvené jako daň či cena za členství. V souvislosti s tím je zmiňovaná tzv. vrstevnická konformita, která zvyšuje pravděpodobnost podlehnutí vrstevnickým tlakům. Z kombinace těchto dvou faktorů pak vyplývá přímá úměra, kdy „čím více kamarádů se účastní rizikového chování (kouření, konzumace alkoholu), tím větší je možnost, že se toto chování projeví i u daného adolescenta“ [Sobotková 2014: 108]. V tomto smyslu je užívání návykových látek motivováno sociálně. Hamanová

(2003) označuje tuto motivaci jako výhradní, kdy „dospívající nikdy nezačínají kouřit, pít atd. o samotě kvůli látce samotné, ale kvůli vrstevníkům, jejich uznání, komunikaci s nimi“, a proto je třeba způsobu komunikace ve vrstevnických skupinách a obecně vztazích věnovat náležitou pozornost prostřednictvím včasné a správné prevence. [Hamanová 2003: 21]

Za účelem zamezení rizikového chování mladistvých existují preventivní programy vládního i nevládního charakteru⁶, jež mají za úkol předejít rizikům spojeným s užíváním návykových látek. Taková prevence je cílena především na žáky základních a popřípadě středních škol, kde se předpokládá její největší dosah. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy tuto prevenci označuje jako prevenci „primární“ a na její podporu vytváří strategické plány⁷. Význam takových opatření je opíráno o tvrzení, že osobnost, která se jedinci zformuje v mládí - především ve školních letech, je pro něj zcela zásadní a s velkou pravděpodobností nevratná. [MŠMT 2013: 3] Tyto strategie si kladou za cíl skrze správný výchovně vzdělávací proces „minimalizovat vznik a snížit míru rizikového chování u dětí a mládeže“ [MŠMT 2013: 6], popřípadě je před riziky již nastalými chránit a bránit tak jejich rozšiřování a prohlubování. Mezi veřejně-politické subjekty činné v tomto procesu patří instituce z horizontální i vertikální dimenze politiky, jejichž vzájemná spolupráce umožňuje formulovat a podporovat klíčové oblasti, jež se k problému vztahují.⁸ MŠMT v roce 2014 udělilo certifikát odborné způsobilosti celkem devíti organizacím zabývajícím se primární prevencí mládeže před rizikovým chováním, přičemž jednou z nich je i organizace sídlící a působící právě v Třebíči pod názvem „Klub zámek“, jež se mimo jiné zaměřuje na prevenci v oblasti užívání návykových látek.

---

⁶ Na celostátní úrovni i na úrovni krajů a obcí

⁷ Aktuálně platný strategický plán primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období let 2013 - 2018, který je doplňován dalšími strategickými dokumenty, mezi které patří například Strategický plán pro prevenci kriminality či protidrogové politiky na národní úrovni.

⁸ Jako klíčové oblasti byly stanoveny: „koordinace, legislativa, vzdělávání, financování, evaluace primární prevence a certifikace programů primární prevence“ [MŠMT 2013: 9-10].

4. UŽÍVÁNÍ NÁVYKOVÝCH LÁTEK

Návykové látky lze dělit dle jejich dílčích charakteristik do několika kategorií. Nejčastěji se setkáváme s dělením na měkké a tvrdé (lehké a těžké) či na legální a nelegální. Tyto kategorie se od sebe liší nejen riziky, které nesou, ale také svým právním zakotvením a případnými právními postihy⁹. V této práci se zaměříme na měkké (chceme-li lehké) návykové látky, kterými jsou alkohol a cigarety. Hlavním důvodem zvolení těchto dvou druhů návykových látek je fakt, že jsou legální, s čímž souvisí jejich dostupnost.

4.1. Výzkumy v České republice

Hlavní institucí figurující v monitorování užívání návykových látek v České republice je Národní monitorovací středisko pro drogy a závislost (NMS), které spadá pod Úřad vlády České republiky - konkrétně pod Odbor protidrogové politiky. Mezi poslední publikace, jež NMS vydalo, se řadí „Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice“ z roku 2015, která se drogové problematice věnuje jak z hlediska statistik popisujících četnost užívání, tak z hlediska prevence, zdravotních rizik a léčby či kriminality s drogovou problematikou související. Zaměřuje se spíše na problematiku spojenou s nelegálními drogami, zahrnuje však i drogy legální. [VZČR 2015: 3] Dalším výzkumem z dílny NMS je například „Národní výzkum užívání návykových látek“ z roku 2016 - publikace navazující na výzkum z let 2012 a 2008.

4.1.1. Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách

V roce 2015 byla uskutečněna v pořadí již šestá „Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách“ známá pod zkratkou ESPAD.¹⁰ Její výsledky jsou uplatňovány ve veřejně-politickém procesu pro formulování, implementaci a evaluaci protidrogové politiky a v oblastech drogové prevence a přípravy akčních plánů. [zaostřeno 2016: 1] Evropská školní studie je v oblasti drogové problematiky mladistvých pro Českou republiku stěžejní publikací a to hned z několika důvodů. Díky tomu, že je do tohoto

---

⁹ Například z hlediska trestů za držení a distribuci drog, jež jsou zakomponovány v trestním zákoně a v zákoně o přestupcích; dále například v zákoně o ochraně před alkoholismem a jinými toxikomaniami či zákon o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami.

¹⁰ Tato studie byla v České republice provedena již po šesté - poprvé proběhla v roce 1995 a od té doby ve čtyřletých intervalech.

projektu zapojeno nemalé množství evropských zemí¹¹ využívajících jednotnou metodologii, přináší možnost srovnání s ostatními do projektu zapojenými evropskými zeměmi a je tak „největší celoevropskou studií zaměřenou na zjištění rozsahu užívání návykových látek u dospívajících“ [zaostřeno 2016: 1]; cílovou skupinou jsou studenti dosahující věku 16 let.

Dle výsledků se Česká republika v porovnání s ostatními zapojenými zeměmi pohybuje nad evropským průměrem. Důležitou proměnnou se pro výzkum stal typ školy - dle výsledků byl u studentů středních škol bez maturity a odborných učilišť shledán dvakrát vyšší výskyt zkušeností s návykovými látkami (legálními i nelegálními). Z hlediska porovnání jednotlivých krajů má Vysočina z hlediska kouření (denní a silní kuřáci) jeden z nižších podílů [Csémy et al. 2011: 82], naopak v konzumaci alkoholu se kraj umístil na druhé příčce. [Csémy et al. 2011: 85]

Mapa č. 1: Podíl denních kuřáků podle krajů (v %)

Zdroj: Zdroj: ESPAD [Csémy et al. 2011: 82]

¹¹ V roce 2015 se zapojilo 35 zemí

Tabulka č. 1: Konzumace alkoholu mezi studenty v posledních 30 dnech (v %)

Kraj	Alkohol 6krát a vícekrát*	Nadměrné pití 3krát a vícekrát*	Opilost 3krát a vícekrát*
Hl. m. Praha	31,0	25,2	4,7
Středočeský	32,4	22,9	6,7
Jihočeský	34,1	29,5	7,2
Plzeňský	31,0	19,1	4,1
Karlovarský	23,0	22,4	3,2
Ústecký	24,2	19,9	4,1
Liberecký	24,6	17,9	3,5
Královéhradecký	23,0	17,7	2,9
Pardubický	25,4	20,1	3,2
Vysočina	33,8	25,3	5,1
Jihomoravský	24,1	17,8	4,4
Olomoucký	24,2	21,8	4,0
Zlínský	25,5	22,7	6,4
Moravskoslezský	18,5	15,1	2,5

Zdroj: ESPAD [Csémy et al. 2011: 85]

V případě užívání nelegálních látek (včetně konopných) se Vysočina řadí do skupiny krajů nedosahující hranice 40% (v otázce zjišťující zkušenost s nelegální drogou) a je tak spíše na spodních příčkách. [Csémy et al. 2011: 88] Ač se studie nevěnuje přímo socializaci, zmiňuje, jak je důležité uvažovat sociální kontext užívání návykových látek. Toto tvrzení dokládá na datech, kdy se respondenti s nelegální návykovou látkou setkali nejčastěji díky starším kamarádům či díky tomu, že byli součástí nějaké sociální skupiny - party přátel. Motivací jim nejčastěji byla zvědavost, třetí nejvyšší hodnotu zaujímala vidina zapadnutí do party přátel. [Csémy et al. 2011: 123-124]

Ze studie ESPAD z velké části vycházela i Angelika Petrovská [Petrovská 2006], jež ve své absolventské práci zkoumala původ alkoholové konzumace pražských středoškolských studentů - se zaměřením na socializační faktory. Poukázala na rozdíly v alkoholové konzumaci na základě typu studované školy jako na statisticky významné, kdy studenti středních odborných učilišť vykazovali vyšší alkoholovou konzumaci než studenti gymnázií, a zároveň potvrdila významný vliv vrstevníků a vrstevnických skupin v alkoholové konzumaci.

4.2. Zahraniční výzkumy

Studie mapující užívání drog v České republice se obecně orientují spíše na prevenci, sociodemografický kontext či spojení s kriminalitou a její pokrývání, zatímco články a publikace věnující se převážně či výhradně vlivu sociálního kontextu na užívání návykových látek jsou spíše záležitostí výzkumů zahraničních. Často se zaměřují nejprve na vliv rodičů, jež se v kombinaci s působením vrstevníků promítá do postojů dospívajících k návykovým látkám. Zahraničních publikací věnujících se tomuto tématu je opravdu nepřehledné množství¹², a proto jsou v práci uvedeny pouze ty, které dopomohly ke stanovení výzkumných otázek a hypotéz.

4.2.1. Sociální kontext užívání návykových látek

Před samotným představením výzkumů studií je důležité zmínit, že mimo socializaci se v publikacích věnující se tomuto tématu často setkáváme s pojmem výběr (orig. - selection), který má v tomto kontextu představovat charakteristiky, podle kterých si dospívající vybírají své přátele. Kromě vlivu rodičů a vrstevníků je tedy navíc uvažována i vlastní osobnost jedince, jež se následně promítá do způsobu, jakým se v dospívání socializuje. Tento faktor zahrnuje například longitudinální studie Nizozemských výzkumníků z roku 1991 kolem osoby Rutgera C. M. E. Engelse uvažující vliv rodičů, vrstevníků a tohoto „sociálního třídění“ na užívání alkoholu a cigaret. Konstatují, že vliv rodičů na kouření a pití alkoholu dospívajících je významný především v tom, že je určující pro budoucí výběr přátel dospívajícího, takže ač se zprvu může vliv rodičů zdát nevýznamný, ve svých důsledcích je signifikantní. [Engels et al. 1991: 354]

Další práce je z dílny výzkumníků z Univerzity ze Severní Karolíny [Ennett et al. 2006], kteří prostřednictvím analýzy sociálních sítí zkoumali vliv sociálního zakotvení, sociálního statusu a sociální blízkosti dospívajících na užívání návykových látek. Výzkum ukázal, že dospívající, jež jsou si bližší s vrstevníky užívajícími návykové látky, mají vyšší pravděpodobnost je užívat také. Jako nejvýznamnější faktor pro užívání návykových látek shledali kontakt s nejlepším přítelem či skupinou nejbližších přátel, jež je užívali.

---

¹² Důkazem by mohla být vědecká sociální síť ResearchGate, jež sdružuje vědecké pracovníky a výzkumníky po celém světě, a představuje tak rozměrnou databázi vědecké literatury. Existuje zde přes 1000 publikací věnujících se tématu užívání návykových látek mladistvými s regionálními či mezinárodními ambicemi.

K podobným závěrům došli výzkumníci v čele s Marlon Mundtem publikující pod záštitou BMC Pediatrics [Mundt et al. 2012], kteří navíc poukazují na to, že i samotný výběr nejbližších přátel je odvislý od jejich přístupu k návykovým látkám. Zaměřují se konkrétně na konzumaci alkoholu, kdy je v závislosti na výsledcích jejich analýzy¹³ drtivá většina přátelství navázána mezi lidmi, jež mají srovnatelnou frekvenci pití alkoholu. Vyvrací tak hypotézu, že dospívající přizpůsobují své „zvyky“ v užívání alkoholu partě lidí, v které se vyskytují, protože k třídění dochází již při samotném výběru přátel. Autoři však odkazují na další Evropské výzkumy¹⁴, které analyzují i roli přizpůsobení se zvykům v kolektivu jako statisticky významnou. Americká studie z roku 2015 zaměřující se na kvalitu vztahů mezi studenty [Stogner et al. 2015] ve svém šetření navíc došla závěru, že studenti hodnotí vztahy s přáteli, jež mají stejné zvyky v pití alkoholu, za kvalitnější, než je tomu u přátel se zvyky rozdílnými.

Další studie, jež musí být zmíněna, je studie tří autorů ze spojených států uskutečněná před 7 lety [Aikins et al. 2010], která se oproti předchozím studiím věnuje navíc návykovým látkám jako faktoru, který ovlivňuje výběr partnera dospívajícího či způsob, jakým se v průběhu vztahu mění postoj k návykovým látkám jednoho z partnerů v závislosti na postoji druhého. Proces výběru partnera přirovnávají k procesu výběru přátel a považují jej v procesu socializace za stejně důležitý a vlivný.

Je rovněž zajímavé, že u zmíněných studií, které se zabývají užíváním návykových látek obecně, byla vždy shledána silná souvislost mezi užíváním alkoholu respondenta a jeho blízkých přátel, zatímco u kouření cigaret tato souvislost byla častokrát vyhodnocena jako statisticky nevýznamná. Na to odpovídají studie, jež se věnují samostatně vlivu kouření cigaret a vrstevnických skupin. Pro příklad studie „Peers, Schools, and Adolescent Cigarette Smoking“ [Alexander et al. 2001], která vliv vrstevnických skupin na kouření cigaret vyhodnocuje jako statisticky významný. Dle jejich výsledků má dospívající, jehož nejlepší přátelé kouří, dvakrát větší pravděpodobnost stát se kuřákem, než kdyby tomu bylo naopak. Přichází navíc se zajímavým zjištěním, že spíše kouří jedinci, jež jsou v kolektivu populární. Druhý způsob odpovědi předkládá výše zmíněná nizozemská studie poukazující na to, jak

---

¹³ Analyzují data z již uskutečněné studie „National Longitudinal Study of Adolescent Health“ (známé pod zkratkou Add Health), která byla uskutečněna na školách ve Spojených státech

¹⁴ Výzkumy „Alcohol use and friendship dynamics: selection and socialization in early-, middle-, and late-adolescent peer networks“ [W.J. Burk, H. Vorst, M. Kerr, H. Stattin 2012] a výzkum „Dynamics of friendship networks and alcohol use in early and mid-adolescence“ [L. Mercken, C. Steglich, R. Knibbe, H.

postoj ke kouření cigaret ovlivňuje způsob výběru party nejbližších přátel, kdy je již součástí „sociálního třídění“ - tudíž zde ve výsledku nezanedbatelná souvislost. [Engels et. al. 1991: 355]

5. METODOLOGICKÁ ČÁST

Pro uskutečnění případové studie byla vybrána Třebíč z důvod svých dílčích i obecných charakteristik, proto je nezbytné je alespoň v krátkosti představit. Přestože se Třebíč co do velikosti a počtu obyvatel řadí mezi menší města, je evidována jako riziková oblast s preventivními programy chránící mladé před rizikovým chováním často spjatým s užíváním návykových látek, a zároveň je charakterizována jako oblast s tradičně sociálně konzervativním modelem chování. Tyto na první pohled protichůdné tendence vytváří zajímavé výzkumné prostředí a zázemí.

5.1. Charakteristika Třebíče

Třebíč ve smyslu správního obvodu obce s pověřeným obecným úřadem (POÚ) je lokalizována na jihu Vysočiny a představuje jeden z pěti okresů¹⁵ kraje Vysočina. Na rozloze 1 463 km² rozprostírá 167 obcí s celkem 111 873 obyvateli v průměrném věku 42,2 let. [ČSÚ - SRKV 2016: 42] Dle demografické ročenky okresů k 31. 12. 2015 je v okrese Třebíč 5 265 lidí ve věku 10-14 let, 5 292 ve věku 15-19 let a 7 089 ve věku 20-24 let. Naše cílová skupina, jež splňuje věkové rozmezí 15-19, tedy představuje zhruba 4,7% celkového obyvatelstva okresu Třebíč. Okresním městem je město Třebíč, které nese status obce s rozšířenou působností (ORP). K 31. 12. 2015 má Třebíč 36 641 obyvatel v průměrném věku 42 let.¹⁶ [ČSÚ - DMR 2016: 1]

Dle statistické ročenky kraje Vysočina vydané a zveřejněné Českým statistickým úřadem k 29. 12. 2016 je v rámci kraje Třebíč okres s nejvyšší nezaměstnaností.¹⁷ [ČSÚ - SRKV 2016: 21] Stejně tak zaostává za průměrem počtu ekonomicky aktivních osob, což experti kladou za vinu především nevyvážené věkové struktuře obyvatel vykazující

---

¹⁵ Dalšími je Havlíčkův Brod, Jihlava, Pelhřimov a Žďár nad Sázavou

¹⁶ Z hlediska struktury obyvatelstva je dělena do tří věkových skupin, a to v rozmezí 0-14, 15-64 a 65+ let; protože jsou však tato rozmezí příliš široká a pro naši cílovou skupinu prakticky nepoužitelná, je směřovatější spíše údaj pro Třebíč ve smyslu POÚ.

¹⁷ Podílem 8,22%; v rámci celé České republiky má však kraj Vysočina procentuálně 8. nejvyšší podíl nezaměstnanosti (6,22%). [ČSÚ - SRKV: 21]

známky většího počtu starších osob¹⁸ v kombinaci se stěhováním obyvatel do větších měst za prací. Z hlediska vzdělanostní struktury obyvatelstva v kraji nalezneme dvě vysoké školy, přičemž jedna z nich sídlí právě v Třebíči. Ačkoliv kraj následuje trend zvyšování vzdělanostní úrovně obyvatel, má nejvyšší podíl středoškolsky vzdělaných lidí bez maturity v rámci ČR. [ČSÚ - SLKV 2011: 34] Základní vzdělání je zastoupeno zhruba 20%, střední bez maturity čítá okolo 40%, úplné střední vzdělání necelých 30% a vysokoškolské se blíží hranici 10%. [ČSÚ - SLKV 2011: 36] Pro kraj Vysočina je také charakteristický tradiční sociálně konzervativní model chování, které se projevuje v nízkém poměru dětí narozených mimo manželství, nízkému počtu neúplných rodin či nízké rozvodovosti.¹⁹

Protože se práce zabývá užíváním návykových látek, jež je považováno za rizikové, je třeba také uvést statistiky, jež se týkají kriminality. Dle bezpečnostní analýzy Kraje Vysočina z roku 2016 Třebíč jediným okresem z Kraje Vysočina, jež je řazen do tzv. „rizikových okresů“²⁰. Ačkoliv je kriminalita oproti ostatním okresům druhá nejnižší, v počtu pachatelů v přepočtu na 10 tis. obyvatel vykazuje druhý nejvyšší počet - stejně jako v případě počtu recidivistů a kriminality dětí a mladistvých. [BAKV 2016: 27]

Tabulka č. 2: Pachatelé za rok 2015 podle okresů

okres	počet obyvatel	celkem			recidivisté			děti a mladiství		
		absolutně	index	pořadí	absolutně	index	pořadí	absolutně	index	pořadí
Havlíčkův Brod	94 682	608	64,2	4.	289	30,5	4.	27	2,9	3.
Jihlava	112 444	907	80,7	1.	470	41,8	1.	54	4,8	1.
Pelhřimov	72 013	494	68,6	3.	229	31,8	3.	19	2,6	5.
Třebíč	111 956	791	70,7	2.	398	35,5	2.	42	3,8	2.
Žďár nad Sázav.	118 299	616	52,1	5.	319	27,0	5.	32	2,7	4.

Zdroj: [BAKV 2016: 27]

Třebíč je řazena mezi 6 nejzatíženějších obvodní oddělení policie ČR v rámci trestné činnosti v kraji, přičemž mezi hlavní bezpečnostní problémy je řazeno „páchání

¹⁸ Podíl osob v produktivním věku 15-64 let jako druhý nejnižší v rámci ČR

¹⁹ Dle údajů z roku 2008 je kraj 7% pod celorepublikovým průměrem v počtu dětí narozených mimo manželství údaje z roku 2003 Vysočinu z hlediska rozvodovosti řadí 10% pod celorepublikový průměr (48/38%) [Vobecká, Kostelecký 2011: 35-36]

²⁰ Tzv. „rizikovost“ je měřena dle 3 statistických ukazatelů: počtu osob, jež jsou nezaměstnané, počtu spáchaných trestných činů a objem vyplácených sociálních dávek v přepočtu na 10 tis. obyvatel [MVČR 2016: 46]

trestných činů v souvislosti s obstaráváním drog a pod vlivem drog se zvyšujícím se podílem osob mladších 18 let“ [BAKV 2016: 33]. V počtu trestné činnosti mladistvých a nezletilých se dle údajů z roku 2015 v rámci kraje Třebíč řadí na 3. místo, v počtu přestupků na místo 4. a z hlediska výchovných problémů na místo druhé - z celkového počtu 15 obcí je tedy na vrchních příčkách. Třebíč zároveň čerpá státní dotace určené pro projekty, jež se specializují na práci s „rizikovou mládeží“. [BAKV 2016: 47]

Tabulka č. 3: Přehled o kriminalitě, přestupcích a výchovných problémech nezletilých a mladistvých v roce 2015 v Kraji Vysočina

Obec	Trestná činnost			Přestupky	Výchovné problémy		
	celkem	Z toho		mladiství	celkem	z toho	
		nezletilí	mladiství	celkem		nezletilí	mladiství
Bystřice nad Pernštejnem	4	4	4	4	22	5	17
Havlíčkův Brod	27	19	8	15	48	27	21
Humpolec	1	1	0	3	35	11	24
Chotěboř	13	8	5	19	106	66	40
Jihlava	61	42	19	28	166	100	66
Moravské Budějovice	8	0	8	2	48	28	20
Náměšř nad Oslavou	4	2	2	0	16	13	3
Nové město na Moravě	5	3	2	0	17	9	8
Pacov	1	0	1	0	10	8	2
Pelhřimov	46	19	27	8	15	7	8
Světlá nad Sázavou	10	4	6	4	5	1	4
Telč	2	0	2	3	3	1	2
Třebíč	29	9	20	10	151	62	89
Velké Meziříčí	11	6	5	1	23	14	9
Žďár nad Sázavou	14	2	12	11	34	21	13
Kraj Vysočina	236	115	121	108	699	373	326

Zdroj: [BAKV 2016: 39]

5.2. Konstrukce metodologického nástroje

Na základě teorie v kombinaci se zmíněnými výzkumy, jejich postupy a výsledky, byly sestaveny výzkumné otázky a hypotézy, které daly vzniknout struktuře a podobě této práce.

5.2.1. Zvolená metoda sběru dat a její alternativy

Vzhledem ke kvantitativní povaze výzkumu byla zvolena metoda osobního papírové dotazování prostřednictvím tzv. samo-vyplňovacích dotazníků známých pod zkratkou

SAQ²¹. Výhodou této metody je především její autentičnost, kdy respondenti nejsou ovlivněni tazatelem, a je tak z jeho strany zamezeno zkreslení. Další výhodou je anonymita dotazníků, díky které se respondenti méně ostýchají odpovídat i na citlivější otázky, a je potlačena potřeba se v očích výzkumníka prezentovat lépe či jinak, než je tomu ve skutečnosti. Respondenti mají dostatečný čas na zamyšlení se nad svými odpověďmi a nejsou tak pod tlakem, který by mohla vytvářet bezprostřední blízkost a komunikace s tazatelem. Tato metoda je také adekvátní k prostředí, kde byla data sbírána - tedy školním třídám, díky čemuž došlo k zefektivnění a zrychlení celého procesu sběru dat. Školní prostředí navíc přidalo dotazníku na vážnosti, než kdyby jej respondent vyplňoval doma či na internetu. Mezi nevýhody metody patří například časová náročnost v přípravě designu a obsahu dotazníku, možnost nepochopení některých otázek, jež by mohlo vést ke snížení návratnosti, či nemožnost provedení zpětného testování; otázky jsou pevně dané a není proto možné se v průběhu „doptávat“ či provádět jiný způsob zpětné kontroly.

Ačkoliv existuje několik druhů a alternativ sběru dat, díky podobě zkoumané populace, teoretické návratnosti, charakteru pokládaných otázek či tazatelskému zázemí a vybavení, považují metodu samo-vyplňovacích dotazníků za nejvhodnější. U metod, jež vyžadují přímou asistenci či komunikaci s tazatelem (PAPI, CAPI, CATI)²², by díky povaze zkoumaných otázek, které jsou bezesporu citlivé, došlo k narušení důvěryhodnosti dat. U online metod (CAWI²³) by hrozila možnost deformace dat z hlediska nesplnění podmínky cílové populace či opakované vyplnění; nehledě na časovou náročnost a nízkou návratnost zmíněných metod. Zvolená metoda by v případě potřeby zájmu o prohloubení vhledu do problému mohla být rozšířena o rozhovory či diskuze ve skupinách (focus group), u niž by největší přínos spočíval v jejich interaktivnosti.

5.2.2. Cíle výzkumu, hypotézy a výzkumné otázky

Cílem výzkumu bude zjistit, jaký vliv a podobu má socializace na užívání návykových látek mladistvými. Práce vychází z předpokladu zásadního významu socializace sekundární, a proto se zaměřuje primárně na vrstevníky dospívajícího - jeho nejbližšího

---

²¹ V originále: self-assessment questionnaire

²² v originále: Paper assisted personal interview; Computer assisted personal; Computer assisted telephone interview

²³ v originále: Computer assisted web interview

přítele, partu lidí, se kterou se setkává, popřípadě jeho partnera - jejich společné zvyky, postoj a přístup k pití alkoholu a kouření cigaret. Zkoumá podobu takto vytvořených vztahů, jejich váhu a roli v životě dospívajícího.

Jako pozadí těchto vlivů je uvažováno sociokulturní a sociodemografické zázemí jedince v podobě velikosti místa bydliště, rodinného prostředí, vzdělání a příjmu rodičů a také samotného přístupu rodičů k užívání návykových látek, tedy podobě rodinné výchovy, jež se následně může promítat do přístupu samotného mladistvého. Je přihlíženo na to, jak jedinec tráví svůj volný čas - na jeho koníčky a zájmy, a zda se m v nich ze strany rodičů dostává podpory.

Na základě přečtené literatury, znalostem a poznatkům o tématu, bylo stanoveno několik dílčích hypotéz, jež představují osnovu pro směr výzkumu. Obecně vychází z 5 zásadních výzkumných otázek, jež se snaží zjistit, zda „Jsou v konzumaci návykových látek stěžejní vrstevníci dospívajícího a to především v kontrastu s jeho rodiči?; zda „Je v užívání návykových látek pro mladistvé stěžejní sociální motivace?“, zda a popřípadě „Jakou roli hraje sociální třídění ve vztazích mladistvých?“, „Jakou podobu a charakter mají vazby mladistvých vytvořené díky užívání návykových látek?“ a v neposlední řadě zda „Jsou vlivy v pozadí, jako typ studované školy, zájmy respondenta a jejich podpora od rodičů signifikantní pro přístup mladistvých k návykovým látkám?“. Na základě těchto výzkumných otázek byly zformulovány čtyři hlavní hypotézy, jež jsou dále rozčleněny na 17 dílčích, a to v následujícím znění:

H1: S typem studované školy se mění přístup mladistvých k návykovým látkám.

- „Studenti středního odborného učiliště užívají návykové látky častěji než studenti gymnázia.“
- „Studenti středního odborného učiliště se k návykovým látkám staví pozitivněji než studenti gymnázia.“

H2: Přístup mladistvých k návykovým látkám je nejvíce ovlivněn hlavními socializačními činiteli sekundární socializace - vrstevníky.

- „Četnost užívání návykových látek mladistvých je srovnatelná s četností užívání návykových látek jeho nejlepšího přítele.“
- „Četnost užívání návykových látek mladistvých více souvisí s četností užívání návykových látek jeho nejlepšího přítele než jeho rodičů.“

- „Postoj k užívání návykových látek mladistvých je srovnatelný s postojem užívání návykových látek jeho nejlepšího přítele.“
- „Postoj k užívání návykových látek mladistvých více souvisí s postojem k užívání návykových látek jeho nejlepšího přítele než jeho rodičů.“
- „Pokud je mladistvý součástí party přátel, její charakter odpovídá jeho přístupu k návykové látce.“
- „Poprvé se mladiství s návykovou látkou setkávají za přítomnosti svých vrstevníků.“
- „Vrstevnická konformita je nejsilnější motivací k prvnímu užití návykové látky mladistvého.“

H3: Sociální třídění v utváření vztahů mladistvých souvisí s jejich přístupem k návykovým látkám.

- „Užívání návykových látek mladistvým usnadňuje navazování vztahů.“
- „Sociální třídění se projevuje v odlišném přístupu k užívání návykových látek mladistvého a jeho nejlepšího přítele.“
- „Sociální třídění se projevuje v odlišném přístupu k užívání návykových látek mladistvého a jeho partnera/partnerky.“
- „Sociální třídění se projevuje v odlišném přístupu k užívání návykových látek mladistvého a jeho party.“
- „Vliv rodičů na sociální třídění se signifikantně projevuje skrze viditelný znak zákazu.“

H4: Přístup mladistvých k návykovým látkám je přímo ovlivněn jejich životním stylem.

- „Mladiství, kteří svůj volný čas tráví více aktivně a mají více zálib, konzumují návykové látky méně často, než kdyby tomu bylo naopak.“
- „Mladiství, jimž se od rodičů dostává podpory v trávení volného času aktivně, konzumují návykové látky méně často, než kdyby tomu bylo naopak.“
- „Užívání návykových látek mladistvých je ve většině případů spjato s rizikovým chováním.“

5.2.3. Struktura dotazníku

Dotazník obsahuje celkem 51 otázek²⁴ a tematicky skládá ze tří okruhů, které jsou sestaveny tak, aby odpovídaly výše zmíněným výzkumným otázkám a hypotézám. Každý jednotlivý okruh se věnuje určité části užívání návykových látek a jejich pozadí. Protože však ne všechny otázky jsou identické pro alkohol a cigarety, dotazník je vizuálně dělen do třech rozdílných částí. První část se věnuje kouření cigaret, druhá pití alkoholu a třetí obecným sociokulturním a sociodemografickým charakteristikám, které předchozím částem vytváří teoretické pozadí. Toto dvojí rozdělení je nezbytné pro správné a logické uspořádání otázek. Největší rozdíl v užívání alkoholu a cigaret spočívá v tom, že u alkoholu rozlišujeme kromě pití alkoholu i „opití“ - takže pokud hovoříme například o rizikovém chování, jež by mohlo směřovat ke kriminalitě, tak myslíme chování uskutečněné „pod vlivem“ alkoholu a nikoliv „pod vlivem“ cigaret. Stejně tak co se týče odlišných motivací ke kouření cigaret a pití alkoholu, kdy musíme uvažovat i stav opilosti, jež s sebou přináší specifické stavy a pocity, které mohou být samy o sobě motivací. Pokud však chceme popsat jednotlivé dimenze dotazníku, vypadá dělení následovně:

- **Okruh - užívání návykových látek**

První okruh dotazníku se věnuje otázkám zjišťujícím, jak často respondent užívá návykové látky - tedy pije alkohol a kouří cigarety. Zjišťuje motivaci k užívání návykových látek, příležitosti, při kterých tak respondent nejčastěji činí, a které si bez návykové látky nedokáže představit. S tím souvisí také to, jakým způsobem respondent užívání návykových látek vnímá, jaký k nim zaujímá postoj. Obsahuje také otázky zjišťující okolnosti prvního kontaktu s návykovou látkou a výskyt chování učiněného pod vlivem návykové látky, které bychom mohli nazvat jako rizikové. Tento okruh rovněž zkoumá subjektivní vnímání návykových látek v kontrastu s jejich užíváním.

- **Okruh - sociální kontext užívání návykových látek**

Druhý okruh je pro ověření stanovených hypotéz klíčový. Zaměřuje se na konzumaci alkoholu a kouření cigaret z hlediska jejich sociálního kontextu a sociální motivace. V tomto okruhu je testována hypotéza, zda si jedinec vybírá přátele, jež konzumují

---

²⁴ Otázky nabývají různých podob, v dotazníku se nejčastěji vyskytují uzavřené otázky (dichotomické, výčtové i výběrové) v kombinaci s polootevřenými otázkami a škálami

alkohol a kouří cigarety srovnatelně často jako samotný respondent, zda k užívání návykových látek zaujímají stejný postoj a jakou podobu má tato závislost; zda má motivace k jejich užívání sociální charakter. Zároveň zjišťuje míru (ne)tolerance k přístupům a postojům opačným. Protože je vztah socializace a návykových látek chápán a pojímán vzájemně, respondent odpovídá na to, zda pod vlivem návykových látek navazuje vztahy a přátelství, jakou podobu takto vytvořené vazby mají a zda stále přetrvávají. Vliv rodičů se promítá mimo četnost pití a kouření také do toho, zda mají slovo při výběru přátel či party přátel, tedy do tzv. sociálního třídění.

- **Okruh - sociodemografické charakteristiky**

Třetí a poslední část se věnuje sociokulturním a sociodemografickým charakteristikám zahrnujícím věk respondenta, jeho pohlaví, typ studované školy a velikost obce/města, z které jedinec pochází. Je zjišťováno jeho rodinné zázemí, které je měřeno dle socioekonomického postavení rodičů sestaveného z jejich nejvyššího dosaženého vzdělání a celkového příjmu domácnosti. Kulturní kapitál je v práci měřen především dle aktivit, kterými jedinec vyplňuje svůj volný čas, takže se proto na jeho koníčky a záliby, četnost jejich vykonávání a v neposlední řadě jejich podporu ze strany rodičů. Tyto charakteristiky dává do kontextu s přístupem k návykovým látkám a zjišťuje podobu a míru jejich souvislosti.

5.2.4. Konceptualizace a operacionalizace

Jednotlivá teoretická východiska dala vzniknout konkrétním konceptům a prostřednictvím operacionalizace byla převedena do měřitelných znaků, jimž odpovídají jednotlivé otázky. Užívání alkoholu a cigaret bylo v některých případech, s ohledem na jejich specifika, operacionalizováno odlišně. Jejich podoba je shrnuta v následující tabulce.

KONCEPT	INDIKÁTOR	ČÍSLO A ZNĚNÍ OTÁZKY	
První kontakt s návykovou látkou	Věk při prvním styku s cigaretou	3.	„V kolika letech jsi poprvé vědomě vykouřil/a cigaretu?“
	Okolnosti první vykouřené cigarety	4.	„Za přítomnosti koho to bylo?“
	Motivace k vykouření první cigarety	5.	„Jaký jsi k tomu měl/a důvod?“
	Věk při prvním styku s alkoholem	20.	„V kolika letech ses poprvé vědomě napil alkoholu?“
	Okolnosti první vypité skleničky	21.	„Za přítomnosti koho to bylo?“
	Motivace k vypití první skleničky	22.	„Jaký jsi k tomu měl/a důvod?“
Okolnosti užívání návykových látek	Důvody pití alkoholu	23.	„Pijí alkohol, protože ... a. cítím se uvolněně b. cítím se šťastně c. zapomenu na své starosti d. jsem více přátelský/á a otevřený/a e. více se bavím a užiji si zábavu“
	Nejčastější příležitosti k pití alkoholu	24.	„Při jakých příležitostech nejčastěji piješ alkohol?“
	Příležitosti neslučitelné s absencí alkoholu	25.	„Dokážeš si představit, že bys při následujících příležitostech nepil/a alkohol?“
	Nejčastější příležitosti ke kouření cigaret	16.	„Při jakých příležitostech nejčastěji kouříš cigarety?“
	Příležitosti neslučitelné s absencí cigaret	17.	„Dokážeš si představit, že bys při následujících příležitostech nekouřil cigarety?“
	Vliv nejlepšího přítele na kouření	13.	„Dokážeš říct, jakou roli sehrál tvůj nejbližší přítel v tom, že jsi začal/a kouřit?“
	Vliv party přátel na kouření	14.	„Dokážeš říct, jakou roli sehrála tvá parta v tom, že jsi začal/a kouřit?“
	Vliv partnera/ky na kouření	15.	„Dokážeš říct, jakou roli sehrál/a tvůj partner/ka v tom, že jsi začal/a kouřit?“
Užívání návykových látek	Frekvence kouření cigaret	1.	„Jak často kouříš cigarety?“
	Frekvence pití alkoholu	18.	„Jak často piješ alkohol?“
Užívání návykových látek blízkými osobami	Frekvence kouření cigaret blízkých	2.	„Jak často tvoji blízcí kouří cigarety?“ a. nejlepší přítel b. otec c. matka d. partner/ka
	Frekvence pití alkoholu blízkých	19.	„Jak často pijí alkohol tvoji blízcí?“ a. nejlepší přítel b. otec c. matka d. partner/ka
	Pití alkoholu v partě kamarádů	28.	„Pokud jsi součástí nějaké party, jaká část ze společně stráveného času je spojena s pitím alkoholu?“

Subjektivní vnímání užívání návykových látek	Označení sebe sama za ne/kuřáka	10.	„Kdybys musel/a, označil/a by ses za:“ (nekuřáka/ příležitostného kuřáka/ nekuřáka/ silného kuřáka)
	Označení svých blízkých za ne/kuřáka	8.	„Kdybys musel, označil bys své blízké jako:“ nekuřáka/ příležitostného kuřáka/ nekuřáka/ silného kuřáka) a. nejlepší přítel b. otec c. matka d. partner/ka
	Označení party přátel za (ne)kuřáckou	9.	„Pokud jsi součástí nějaké party, označil bys ji jako:“ (nekuřáckou/ spíše nekuřáckou/ spíše kuřáckou/ kuřáckou)
Subjektivní vnímání návykových látek	Postoj ke kouření cigaret	6.	„Jak bys obecně charakterizoval/a svůj postoj ke kouření cigaret?“
	Postoj k pití alkoholu	30.	„Jak bys obecně charakterizoval/a svůj postoj k alkoholu?“
	Postoj blízkých ke kouření cigaret	7.	„Jak bys obecně charakterizoval/a postoj tvých blízkých ke kouření cigaret?“ a. nejlepší přítel b. otec c. matka d. partner/ka
	Postoj blízkých k pití alkoholu	29.	„Jak bys obecně charakterizoval postoj svých blízkých k alkoholu?“ a. nejlepší přítel b. otec c. matka d. partner/ka
Sociální třídění na základě užívání návykových látek	Míra tolerance nekuřáka ke kuřákovi	11.	„Vadilo by ti: a. mít za nejlepšího přítele kuřáka? b. mít za partnera/ku kuřáka? c. být „členem“ v kuřácké partě?“
	Míra tolerance kuřáka k nekuřákovi	12.	„Vadilo by ti: a. mít za nejlepšího přítele nekuřáka? b. mít za partnera/ku nekuřáka? c. být „členem“ v nekuřácké partě?“
	Míra tolerance k abstinentům a denním konzumentům alkoholu	27.	„Vadilo by ti, kdyby: a. tvůj nejlepší přítel byl zatvrzelý abstinents? b. tvůj partner/ka byl/a zatvrzelý abstinents? c. tvůj nejlepší přítel pil alkohol každý den? d. tvůj partner/ka pil/a alkohol každý den?“
Vliv rodičů na sociální třídění	Vliv rodičů na výběr kamaráda	44.	„Stalo se někdy, že ti rodiče zakázali bavit se či stýkat se s nějakým kamarádem?“
	Vliv rodičů na výběr party	45.	„Stalo se ti někdy, že ti rodiče zakázali bavit se či stýkat se s nějakou partou lidí/kamarádů?“
Vztahy a návykové látky	Navazování vztahů při pití alkoholu	31.	„Myslíš si, že jednodušší navazovat vztahy při pití alkoholu?“
	Seznamování při pití alkoholu	32.	„Seznámil/a ses někdy s někým při pití alkoholu?“

	Podoba vztahů vytvořených při pití alkoholu Hodnota vztahů vytvořených při pití alkoholu Trvání vztahů vytvořených při pití alkoholu Přátelství vytvořené při pití alkoholu Pevnost přátelství vytvořeného při pití alkoholu Partnerství vytvořené při pití alkoholu Pevnost partnerství vytvořeného při pití alkoholu	33. 34. 35. 36. 37. 38. 39.	„Jaký mají obecně charakter vztahy, jež jsi navázal při pití alkoholu?“ „Mají pro tebe přátelství vytvořená při pití alkoholu stejnou hodnotu jako vztahy vytvořené za jiných okolností?“ „S jakou částí lidí, s kterými ses seznámil/a při pití alkoholu, jsi stále v kontaktu?“ „Seznámil/a ses s někým ze svých nejlepších přátel při pití alkoholu?“ „Trvá toto přátelství doposud?“ „Seznámil/a ses s některým z tvých partnerů při pití alkoholu?“ „Trvá tento vztah doposud?“
Kulturní a ekonomický kapitál	Trávení volného času Vliv rodičů při utváření kulturního kapitálu Vzdělání matky Vzdělání otce Rodinný příjem	50. 51. 46. 47. 48.	„Kolikrát do měsíce vyplňuje svůj volný čas následujícími aktivitami?“ a. sport b. četba knih c. návštěva kulturních akcí (kino, divadlo,..) d. tvůrčí činnost (psaní, kreslení, hra na hudební nástroj,..) e. hraní her na PC f. surfování po internetu/sociální síť „Podporují tě rodiče ve vykonávání následujících aktivit?“ a. sport b. četba knih c. návštěva kulturních akcí (kino, divadlo,..) d. tvůrčí činnost (psaní, kreslení, hra na hudební nástroj,..) „Jaké je nejvyšší dosažení vzdělání tvé matky?“ „Jaké je nejvyšší dosažené vzdělání tvého otce?“ „Dokázal/a bys odhadnout příjem vaší domácnosti? Zvol některou z příjmových kategorií“
Obecné sociodemografické charakteristiky	Pohlaví Věk Studium Bydliště Rodinný stav	40. 41. 42. 43. 49.	„Tvé pohlaví“ „Kolik je ti let?“ „Jakou školu studuješ?“ „Velikost města/obce, z které/ho pocházíš“ „Žiješ s:“ (matkou a otcem/ pouze s matkou/ pouze s otcem/ jiné)

6. PRAKTICKÁ ČÁST

V této kapitole je popsána příprava a samotný průběh výzkumného šetření.

6.1. Uskutečnění pilotáže a změny na základě ní provedené

Pilotáž byla provedena 2 týdny před samotným výzkumným šetřením (v rozmezí 27. března až 1. dubna) na vzorku deseti respondentů splňujících podmínky stanovené pro cílovou skupinu, jež byli mimo vyplnění dotazníků požádáni o podrobnou zpětnou vazbu ohledně (ne)jasnosti otázek, odpovědí či gramatických a stylistických chyb. Respondenti, jež se pilotáže zúčastnili, byli pozorní a všímaví, a jejich připomínky posloužily k provedení následujících změn. Změny provedené v dotazníku po uskutečnění pilotáže by se daly rozdělit do několika kategorií.

Do první kategorie patří změny, jež by se daly díky svému významu označit jako nejstěžejnější - ovlivnily totiž samotný obsah dotazníku. Chronologicky nejprve 1. a 18. otázka týkající se na četnost/frekvenci pití alkoholu a kouření cigaret, kdy byla označení jako „příležitostně“ či „pravidelně“ formulována pouze vyjádřením hodnoty samotné četnosti, aby tato pojmenování nebyla nálepkující a nepřinášela negativní konotace.²⁵ Dále u otázky s pořadovým číslem 43 (finálně 50), jež se týkala, jakými aktivitami respondent vyplňuje svůj volný čas, byla přidána škála zjišťující četnost těchto aktivit v období jednoho měsíce, aby bylo možné posoudit, zda se jedná o jeho zálibu/koníček či jen náhodné vyplnění volného času.²⁶ Otázka s pořadovým číslem 44 týkající se na subjektivní hodnocení dostupnosti míst vhodných k trávení volného času byla odebrána (především kvůli možnému rozdílu v místu bydliště a tedy předpokladu, že do Třebíče dojíždí pouze do školy a svůj volný čas tráví doma) a namísto toho byla přidána otázka zjišťující velikost obce, z které respondent pochází. K pozměnění škály došlo také u 50. otázky (ve výsledné verzi 51.), kde byla rozšířena škála odpovědí.²⁷

Do druhé kategorie patří otázky, u nichž bylo změněno pořadí a umístění v dotazníku; dále důležité přidání filtrujících otázek, díky kterým bylo docíleno snazší orientace v dotazníku a logičtějšího uspořádání. Příkladem je vytvoření filtrovací otázky pro ty, jež nikdy nekouřili či nepili alkohol, a také pro ty, jež se označili za nekuřáky.

---

²⁵ Návrh této změny vyvstal ze zpětné reakce respondentů z pilotáže, kdy se nejednou přiznali, že ačkoliv kouří několikrát do týdne a splňují tak určitou „definici“ a představu pravidelného kuřáka, mají problém se takto označit.

²⁶ Například v rámci školních povinností - jako hodiny tělesné výchovy, výtvarné a hudební výchovy či povinné četby v rámci literatury.

²⁷ Byla navíc doplněna o možnosti „spíše ano“ a „spíše ne“

Rovněž byly rozšířeny otázky ohledně okolností kouření i pro příležitostné kuřáky. Otázky byly přeskupeny tak, aby jejich pořadí korespondovalo s obsahem otázek a u identických otázek byly slazeny kategorie. Navíc byly specifikovány pokyny v případě absence blízkých osob pro předejití zmatení.²⁸

Třetí kategorie obsahuje změny, které se sice netýkaly samotného obsahu dotazníku, pro jeho celkové vyznění však měly důležitou roli. Šlo především o nesourodost velkých a malých písmen, vynechání v rozlišení mužského a ženského rodu či překlepů.

6.2. Průběh sběru dat

Výzkumné šetření proběhlo v několika vlnách; data byla sbírána od první půlky dubna do začátku května. Kontaktováno bylo dohromady 10 škol a to jak gymnázia, tak střední odborné školy a střední odborná učiliště. Z počtu kontaktovaných škol byla necelá polovina ochotna se do výzkumné šetření zapojit; šetření tedy probíhalo na 4 školách a celkovém počtu 303 žáků.

Bez ohledu na typ školy jsem po uvedení vyučujícím do hodiny představila sebe, školu, jež studuji, a také samotný výzkum. Žáci byli upozorněni na to, že dotazníky jsou zcela anonymní a výsledky budou použity pouze ke studijním a výzkumným účelům. Zároveň byli poproseni o pravdivé a poctivé vyplňování bez spolupráce spolusedících; až budou hotovi, dostali instrukci k odložení dotazníku na kraj lavice. Samotný průběh vyplňování se značně lišil dle typu školy. U maturitních oborů byl průměrný čas vyplňování 20 minut, u učebních oborů byl téměř dvojnásobný. Stejně tak se lišila atmosféra ve třídě - žáci učebních oborů byli hlučnější a ve třídě panovala poměrně napjatá atmosféra - především po tom, co jim bylo sděleno, že se výzkum týká užívání návykových látek. Zajímavý byl i přístup samotných učitelů, kteří byli šetření přítomni. Učitelé učebních oborů měli větší tendenci k žákům během vyplňování promlouvat a napomínat je pro udržení pořádku, ačkoliv byl ve třídě poměrně klid. Vyučování mi pouze ve dvou případech bylo poskytnuto během hodin společenských věd a v těchto hodinách se po vyplnění dotazníků uskutečnila diskuze na téma výzkumu. Celkově však sběr dat proběhl bez větších komplikací a potíží.

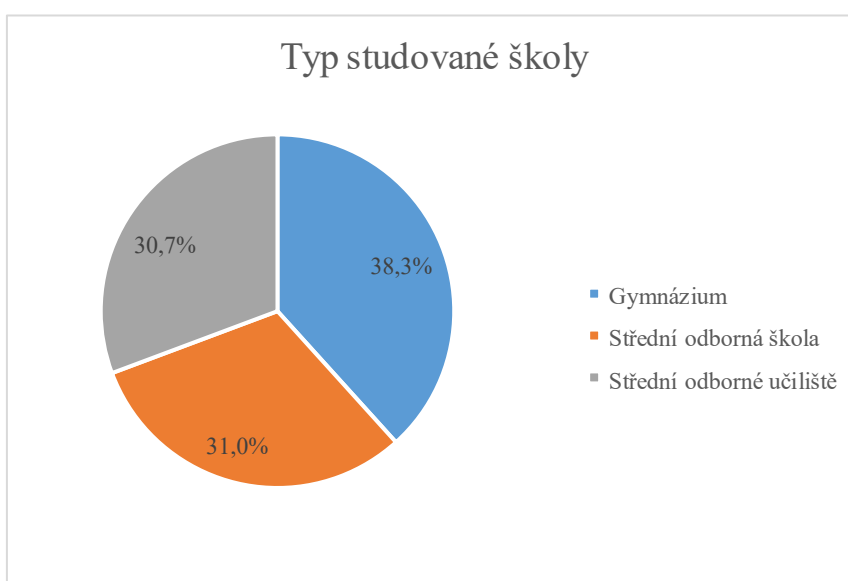
---

²⁸ U otázek, jež se táží na pití, kouření či postoj respondentovi blízkých lidí, byl přidán pokyn o přeskočení otázky v případě absence této osoby

6.3. Charakteristika cílové skupiny

Žákům, jež se šetření zúčastnili, bylo v rozmezí 15-19 let - tedy z 1. až 3. ročníku studia, přičemž nejpočetněji zastoupena byla věková skupina 17 let a nejméně 15 let. Z hlediska pohlaví bylo zastoupení mužů a žen téměř vyrovnané - v poměru 154 mužů na 149 žen. Co se týče typu studované školy, nejpočetněji byla zastoupena gymnázia (38,3%), následně střední odborné školy (31%) a v závěsu za nimi střední odborná učiliště (30,7%).

Graf č. 1: Zastoupení respondentů dle typu studované školy (v %)

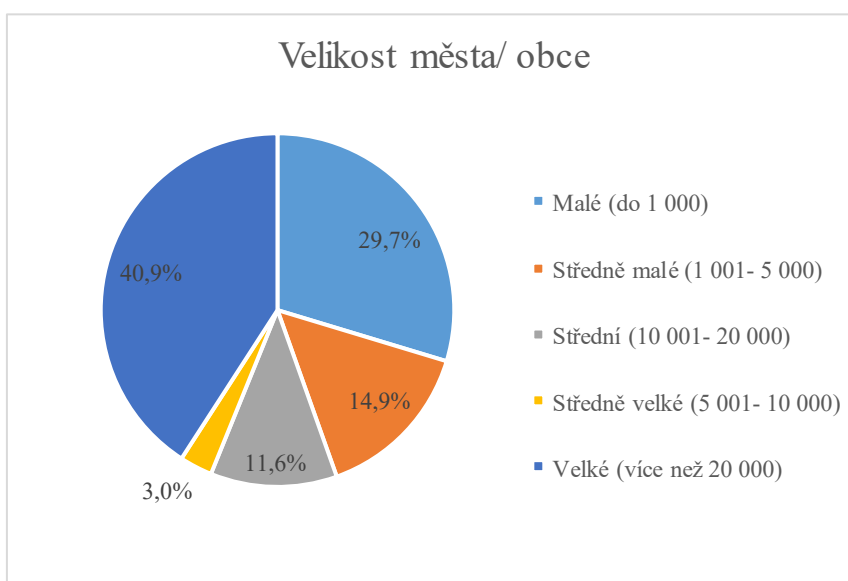

Zdroj: Bakalářská práce Vliv návykových látek na socializaci mladistvých - případová studie v Třebíči, n=303

Z kategorie základních charakteristik je také třeba zmínit velikost obce/města, z které respondenti pochází. Místo bydliště bylo rozděleno do pěti kategorií na malé, středně malé, střední, středně velké a velké. Dle provedené deskriptivní statistiky můžeme říct, že největší podíl měli žáci z velkých měst - tedy s více než 20 000 obyvateli (40,9%), dále malé obce do 1 000 obyvatel (29,7%), středně malé obce od 1 001- 5 000 obyvatel (14,9%), hned v závěsu středně velká města od 5 001- 10 000 obyvatel (11,6%) a nejméně zastoupena byla středně velká města čítajících od 10 001- 20 000 obyvatel (3%).

Graf č. 2: Zastoupení respondentů dle místa bydliště (v %)

Zdroj: Bakalářská práce Vliv návykových látek na socializaci mladistvých - případová studie v Třebíči, n=303

6.4. Analýza dat

Protože se jedná o kvantitativní analýzu dat, pro jejich zpracování a vyhodnocení byl zvolen program IBM SPSS, jehož specifíkem je právě práce s hromadnými sociálně-vědními daty. Data byla očištěna o chybějící hodnoty a na 95% hladině spolehlivosti testována a analyzována odpovídajícími statistickými procedurami²⁹ zkoumajícími provázanost, těsnost i podobu vztahů mezi jednotlivými závislými i nezávislými³⁰ proměnnými. Na základě charakteru těchto vztahů byla analýza rozdělena do několika bloků - dle povahy zkoumaných proměnných a vztahů mezi nimi, spadající do výše uvedených tematických okruhů odpovídajícím vytvořeným konceptům.

²⁹ v případě ordinálního a kardinálního charakteru proměnných byla závislost posuzována pomocí korelací a korelačních koeficientů, v nominálního charakteru prostřednictvím chi-kvadrát testu o nezávislost.

³⁰ Hlavní nezávislou proměnnou byl typ studované školy

7. VÝSLEDKY

Výsledky analýzy dat jsou rozděleny do několika kategorií a podkategorií, které odpovídají vytvořeným teoretickým konceptům a okruhům. Jako úvodní statistiky pro užívání návykových látek poslouží data týkající se základních frekvencí a popisných statistik, následována složitějšími a komplikovanějšími metodami. Většinou jsou výsledky rozděleny dle toho, zda se jedná o kouření cigaret či pití alkoholu. Pod kapitolami, jež došli k potvrzení či vyvrácení hypotéz, je příslušný komentář.³¹

7.1. Užívání návykových látek - základní statistiky

Z celkového počtu 303 respondentů jich 30,4% nemá žádnou zkušenost s kouřením, přičemž nejčastěji to jsou studenti z gymnázia - v poměru ke střední odborné škole a střednímu odbornému učilišti (43,1%/ 27,7%/ 17,2%). Pro pití alkoholu je toto číslo znatelně nižší, s alkoholem nemá žádnou zkušenost pouze 5,3% z celkového počtu respondentů. Podobně jako s kouřením je nejvyšší podíl na gymnáziu (7,8%), poté na střední odborné škole (4,3%) a nakonec na středním odborném učilišti (3,2%). Příliš se nelišil průměrný věk prvního kontaktu s návykovou látkou, který byl pro kouření 13 let; zdaleka nejvyšší byl na střední odborné škole (13,6) a srovnatelně na gymnáziu a středním odborném učilišti (12,9). S alkoholem měli respondenti první zkušenost o rok dříve (v průměru ve 12 letech), kdy byl průměrný věk nejnižší na gymnáziu (11,5), poté na učilišti (12,2) a nakonec na střední odborné škole (12,9). Pohlaví hraje roli jak při kouření cigaret, tak v pití alkoholu, kdy dívky užívají tyto návykové látky méně často než chlapci.

7.1.1. Kouření cigaret

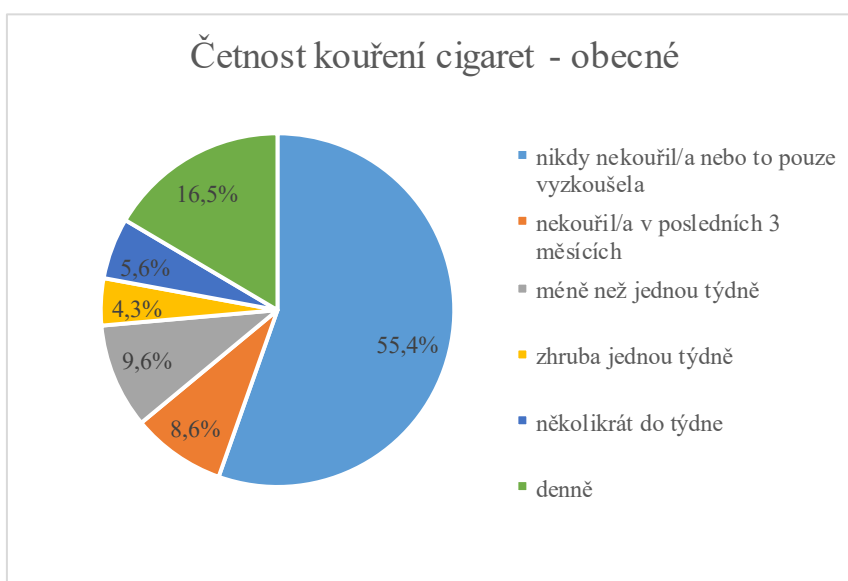
V celkovém souboru je více než polovina respondentů nekuřáků³² - celých 55,4%; v posledních třech měsících nekouřilo 8,6% respondentů; méně než jednou týdně 9,6%; zhruba jednou týdně kouří 4,3% a denně 16,5%.

---

³¹ V důsledku vysoké komplexnosti a provázanosti dílčích výsledků dát nebyly hypotézy ověřovány samostatně, nýbrž jsou součástí celkové analýzy.

³² Nikdy nekouřili nebo to pouze vyzkoušeli

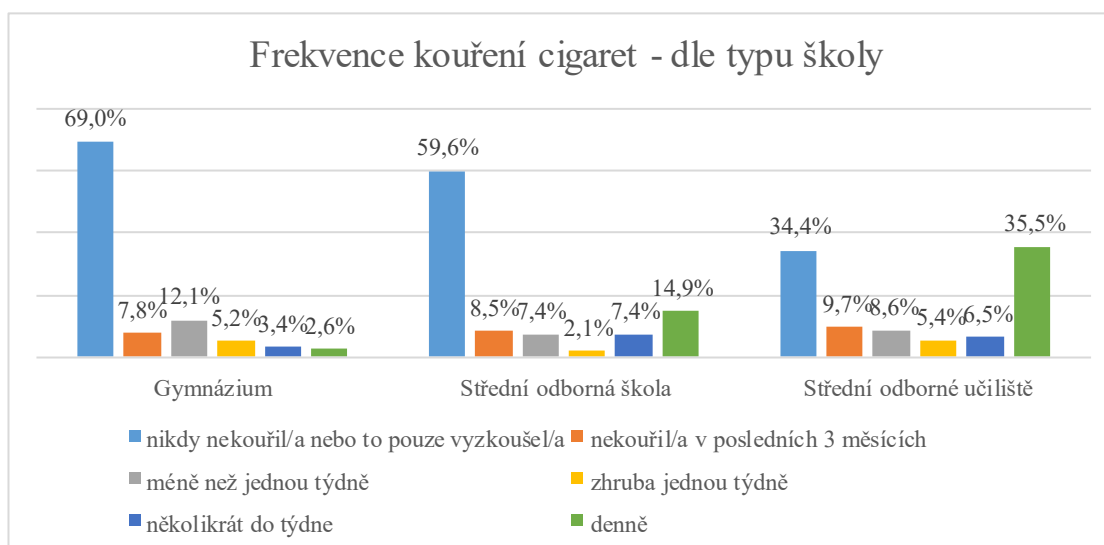
Graf č. 3: Rozdělení respondentů dle četnosti jejich kouření (v %)

Zdroj: Bakalářská práce Vliv návykových látek na socializaci mladistvých - případová studie v Třebíči, n=303

Dle typu studované školy je nejvyšší poměr nekuřáků na gymnáziích (69,0%), poté na střední odborné škole (33,3%) a nejméně na středním odborném učilišti (19,0%). Tato tendence je v přímé úměře k počtu denních kuřáků, kdy nejnižší počet byl shledán na gymnáziu (2,6%), poté na střední odborné škole (14,9%) a nejvíce na středním odborném učilišti (35,5%).

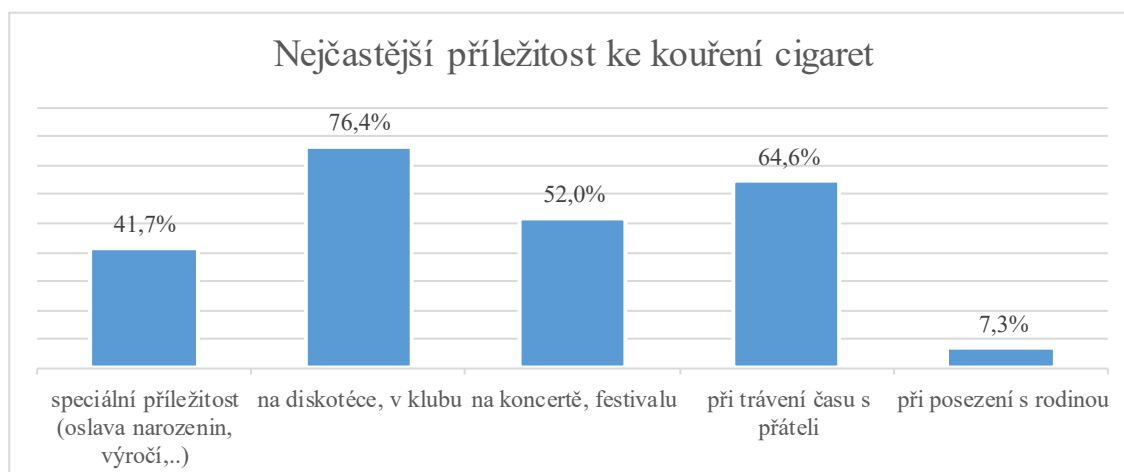
Graf č. 4: Frekvence kouření cigaret podle typu studované školy (v %)

Zdroj: Bakalářská práce Vliv návykových látek na socializaci mladistvých - případová studie v Třebíči, n=303

Jako příležitosti, při kterých respondenti nejčastěji kouří, byly vyhodnoceny návštěvy diskotéky či klubu (76,4%), druhá nejvyšší hodnota byla naměřena při trávení volného času s přáteli (64,6%), na koncertě či festivalu (52%), při speciální příležitosti (41,7%) a nejméně při posezení s rodinou (7,3%). U žádné z těchto proměnných nehrál vliv zaměření školy statisticky významnou roli.

Graf č. 5: Nejčastější příležitosti ke kouření cigaret (v %)

Zdroj: Bakalářská práce Vliv návykových látek na socializaci mladistvých - případová studie v Třebíči, n=176

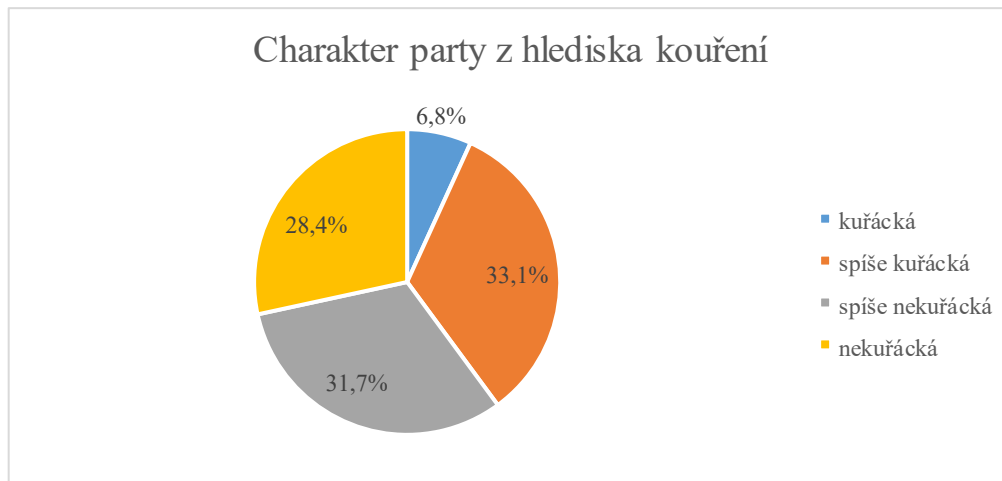
Vynechání cigarety u těchto příležitostí je pro respondenty nejčastěji nepředstavitelné³³ u návštěvy diskotéky či klubu (22,2%), koncertu a festivalu (17,9%), posezení s přáteli (9,6%) a srovnatelnou hodnotou 4,8% při speciální příležitosti (jako oslavě narozenin či výročí) a při posezení se rodinou. Zde byl statisticky významný rozdíl podle zaměření školy, kdy pro gymnazisty byla představa vynechání cigarety na oslavě narozenin či výročí, na koncertě či festivalu a na diskotéce či v klubu více snesitelná než pro studenty učilišť a střední odborné školy.

Pokud je respondent součástí nějaké party, s největším procentuálním zastoupením je tato parta spíše kuřácká (33,1%), o necelá dva procentní body méně je spíše nekuřácká (31,7%) a nekuřácká je ze 28,4%; ryze kuřácká je pouze v 6,8% případech. Toto procentuální zastoupení je ovlivněno typem studované školy a koreluje tak s četností kouření samotného respondenta, kdy nejméně se v kuřáckých partách

³³ Odpověď „ne“ na otázku, zda si respondent tyto příležitosti dokáže představit bez kouření cigaret

vyskytují gymnazisté, poté studenti střední odborné školy a nakonec studenti středního odborného učiliště.

Graf č. 6: Charakter party z hlediska kouření (v %)

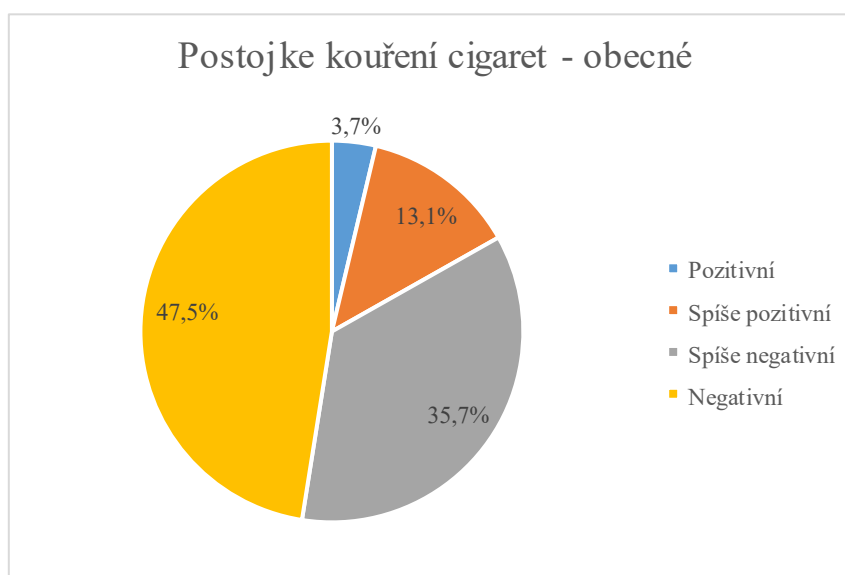
Zdroj: Bakalářská práce Vliv návykových látek na socializaci mladistvých - případová studie v Třebíči, n=278

7.1.2. Subjektivní vnímání kouření

Označení sám sebe a své blízké za kuřáka či nekuřáka může být ovlivněno několika faktory. Mimo četnost kouření zde hraje roli vnímání samotného kouření, vlastní definici kuřáka či tendenci být k sobě a svým blízkým kritický či naopak. V případě našeho souboru respondentů byla shledána silná souvislost mezi četností kouření a označením sebe či své blízké za kuřáka a nekuřáka - a to v přímé úměře. Zdaleka nejkritičtější byli respondenti k označení kouření svého otce a nejméně kritičtí k označení kouření své matky, rozdíly však nebyly signifikantní. Typ školy, jakožto kontrolní proměnná, do tohoto vztahu nevstupoval.

V případě kouření převažoval s 47,5% negativní postoj, o více než deset procentních bodů méně postoj spíše negativní (35,7%), spíše pozitivní postoj mělo 13,1% respondentů a pozitivní pouze 3,7%.

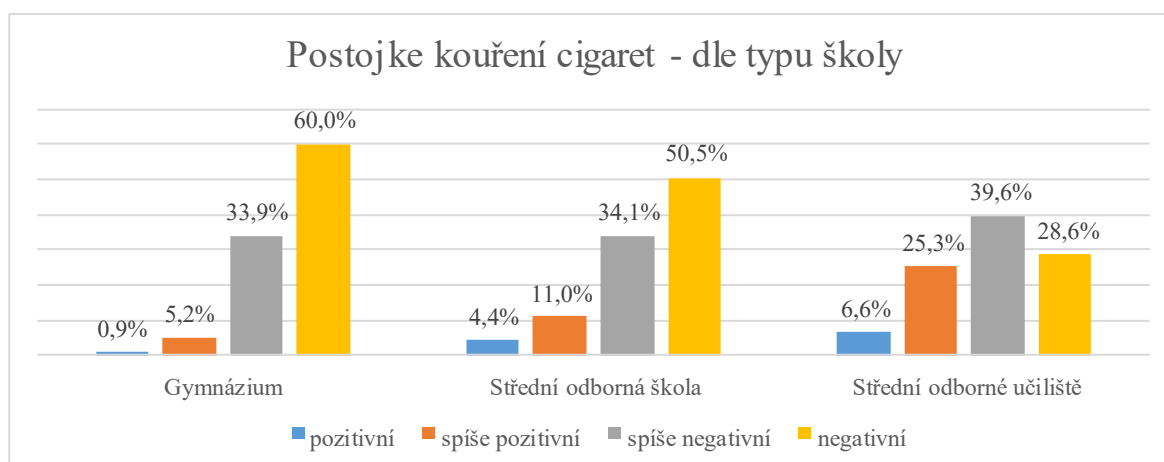
Graf č. 7: Postoj respondentů ke kouření cigaret (v %)

Zdroj: Bakalářská práce Vliv návykových látek na socializaci mladistvých - případová studie v Třebíči, n=297

Mezi četností kouření a postojem respondenta byla nalezena statisticky významná souvislost, která nám říká, že čím častěji respondent kouří, tím pozitivnější má ke kouření postoj - postoj tedy koreloval s četností kouření. V důsledku toho se dal předvídat i postoj dle typu studované školy, kdy zdaleka nejvíce negativní postoj ke kouření chovali studenti gymnázií (60%), ve středu byli studenti střední odborné školy (32,6%) a nejméně negativní postoj zaujímali studenti středního odborného učiliště (18,4%).

Graf č. 8: Postoj respondentů ke kouření cigaret podle typu studované školy (v %)

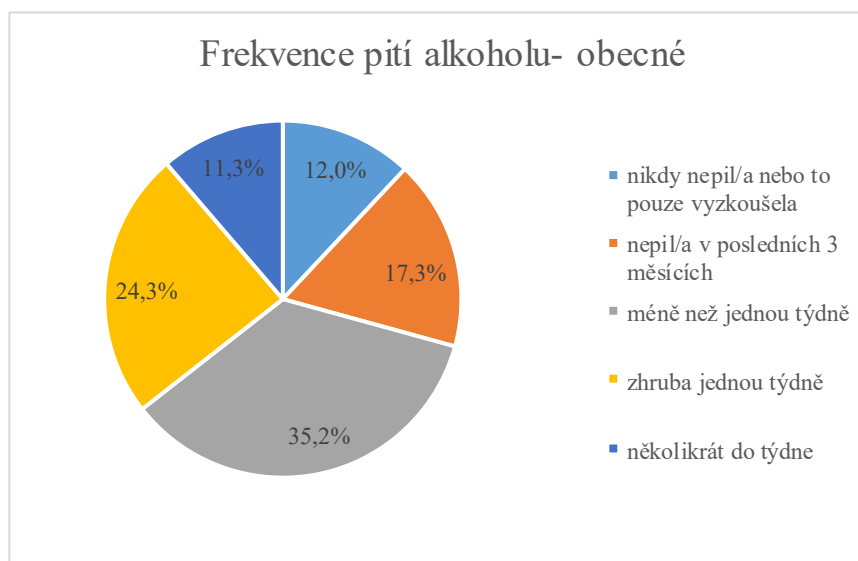
Zdroj: Bakalářská práce Vliv návykových látek na socializaci mladistvých - případová studie v Třebíči, n=297

V případě postoje blízkých osob ke kouření ze 4 zkoumaných skupin osob nejnegativnější postoj³⁴ zaujímala matka (85,8%), následně otec (74,1%), o něco méně partner/ka (73,7%) a nakonec nejlepší přítel (66,8%). Procenta ve všech případech rostla spolu s negativnějším postojem.

7.1.3. Pití alkoholu

Alkohol pije nejvíce respondentů méně než jednou týdně (35,2%), zhruba jednou týdně jej konzumuje 24,3%, v posledních třech měsících nepilo 17,3% respondentů, nikdy nepilo nebo to pouze vyzkoušelo 12% respondentů a o necelý jeden procentní bod méně (11,3%) alkohol konzumuje vícekrát do týdne; možnost „denně“ neuvedl ani jeden z respondentů. Oproti kouření je viditelná větší „rozprostřenost“ respondentů mezi jednotlivé četnosti a je také jasně zřetelné, že jej studenti konzumují častěji, než je tomu u cigaret.

Graf č. 8: Rozdělení respondentů dle četnosti jejich pití alkoholu (v %)

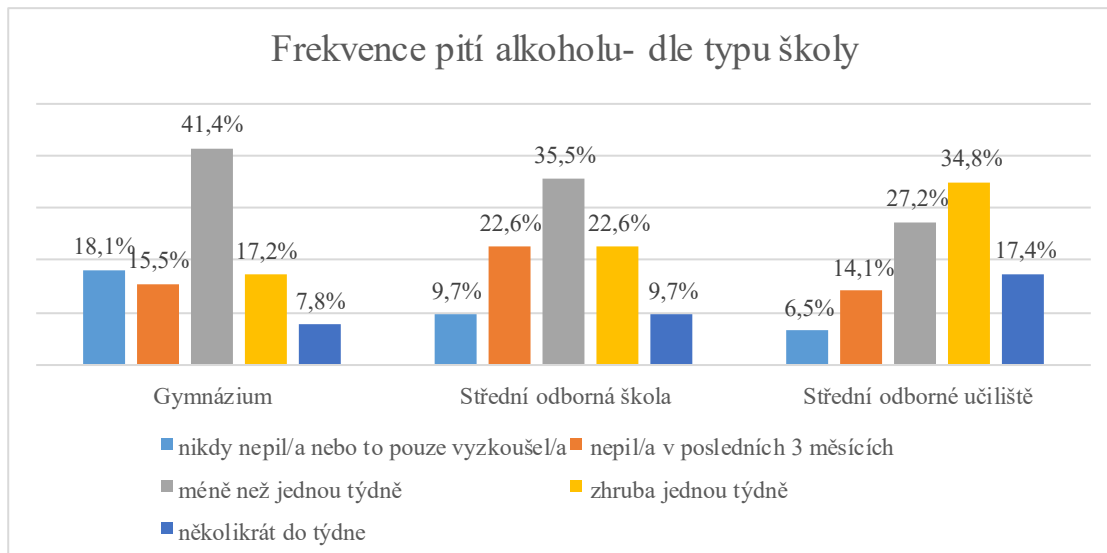
Zdroj: Bakalářská práce Vliv návykových látek na socializaci mladistvých - případová studie v Třebíči, n=303

Rozdělení dle typu studované školy odpovídá modelu kouření, kdy největší podíl respondentů, jež nikdy nepili či to pouze vyzkoušeli, nalezneme na gymnáziích (18,1%) a naopak největší podíl těch, jež pijí vícekrát do týdne, nalezneme na středním odborném učilišti (17,4%). Pokud bychom se zaměřili na studovaný obor zvláště, tak gymnazisté a studenti střední odborné školy nejčastěji konzumují alkohol méně často

³⁴Po sečtení četnosti odpovědí: „spíše negativní“ a „negativní“, „pozitivní“ a „spíše pozitivní“

než jednou týdně (41,4% a 35,5%), pro střední odborné učiliště je nejvíce zastoupena kategorie konzumace alkoholu zhruba jedenkrát do týdne (34,8%).

Graf č. 9: Frekvence pití alkoholu podle typu studované školy (v %)

Zdroj: Bakalářská práce Vliv návykových látek na socializaci mladistvých - případová studie v Třebíči, n=301

Nejčastěji tak činí při nějaké speciální příležitosti zahrnující oslavu narozenin apod. (77,2%), na diskotéce či v klubu (65,5%), při trávení času s přáteli (52,5%), na koncertě či festivalu (50,7%) a v poslední řadě při posezení s rodinou (32,6%), které ač dosahuje ve své kategorii nejnižší hodnoty, oproti kouření ve společnosti rodinných příslušníků je toto číslo zhruba čtyřnásobně vyšší.

Graf č. 10: Nejčastější příležitosti k pití alkoholu (v %)

Zdroj: Bakalářská práce Vliv návykových látek na socializaci mladistvých - případová studie v Třebíči, n=276

Příležitosti, které si respondenti bez pití alkoholu nejčastěji nedokážou představit, svým pořadím téměř kopírují rozložení u kouření. Na prvním místě je počtem procent³⁵ návštěva diskotéky či klubu (25,7%), dále koncert či festival (14,3%), oslava narozenin či výročí (13,9%), při trávení času s přáteli (6,1%) a nakonec při posezení s rodinou (2,5%). Statisticky významné rozdíly dle typu školy jsme opět našli u prvních třech příležitostí, kdy se k představě absence alkoholu stavěli nejvíce odmítavě studenti středního odborného učiliště.

Pokud respondenti uvedli, že jsou součástí party, s pitím alkoholu byla nejčastěji spojena méně než polovina společně stráveného času (54,1%). Typ školy se zde nejsilněji projevil u gymnazistů a studentů učiliště, kdy zatímco společně strávený čas studentů gymnázia v partě se spíše vyznačoval absencí alkoholu, u studentů učiliště tomu bylo naopak.

Graf č. 10: Charakter party z hlediska společně stráveného času pitím alkoholu (v %)

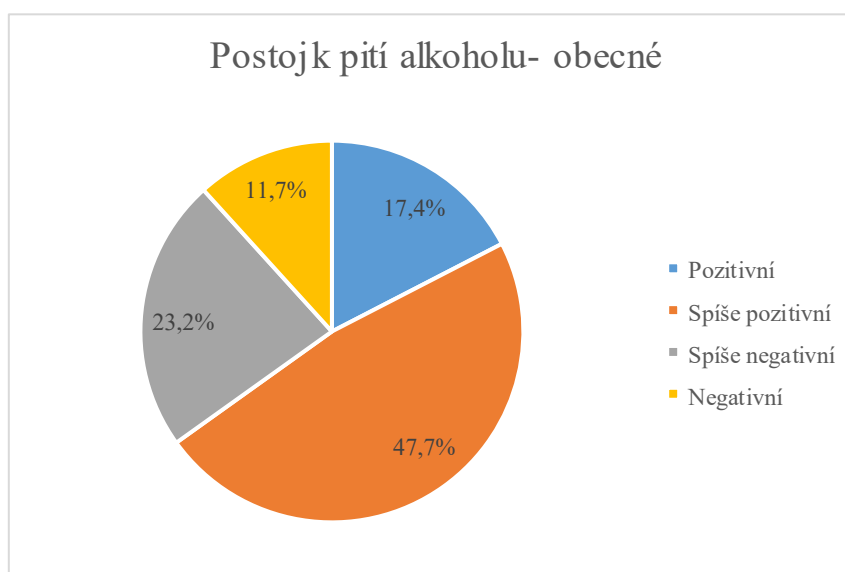
Zdroj: Bakalářská práce Vliv návykových látek na socializaci mladistvých - případová studie v Třebíči, n=270

7.1.4. Subjektivní vnímání pití alkoholu

Pití alkoholu je respondenty vnímáno výrazně pozitivněji, než je tomu u kouření. V souboru převažuje s 47,5% spíše pozitivní přístup, pozitivní přístup a spíše negativní se odlišují o méně než 6 procentních bodů v poměru 17,4% a 23,2% a negativní postoj k pití alkoholu zaujímá 11,7% respondentů. Obdobně jako u kouření pozitivní postoj respondenta k pití alkoholu koresponduje s četností jeho užívání.

³⁵ odpověď „ne“ na otázku, zda si respondent tyto příležitosti dokáže představit bez pití alkoholu

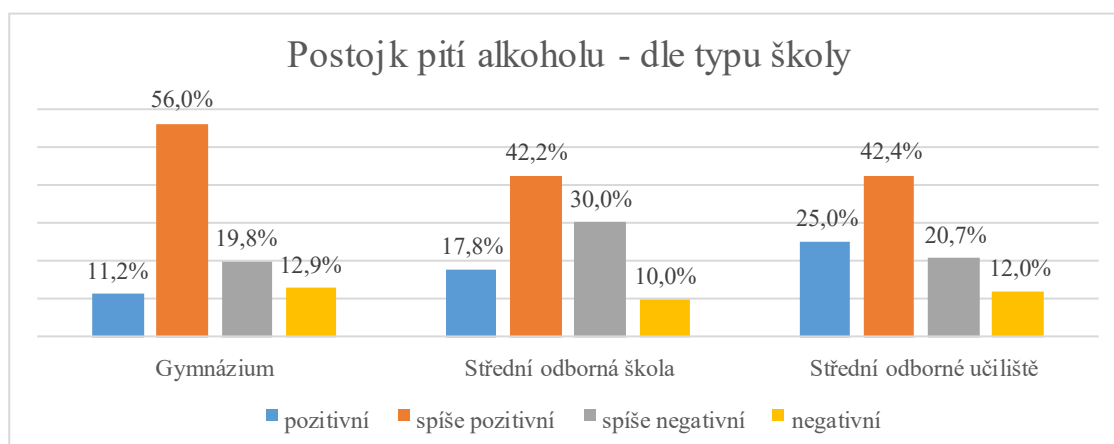
Graf č. 11: Postoj respondentů k pití alkoholu (v %)

Zdroj: Bakalářská práce Vliv návykových látek na socializaci mladistvých - případová studie v Třebíči, n=298

Typ studované školy zde hrál podstatně nižší roli, než tomu bylo u kouření. U všech studovaných oborů převažoval spíše pozitivní přístup; nejvíc pozitivní postoj byl naměřen na střední odborném učilišti (25%), nejvíce negativní na střední odborné škole (10%), na gymnáziu s 56% převažoval spíše pozitivní přístup; tato závislost však nebyla statisticky významná.

Graf č. 12: Postoj respondentů k pití alkoholu podle typu studované školy (v %)

Zdroj: Bakalářská práce Vliv návykových látek na socializaci mladistvých - případová studie v Třebíči, n=298

U postoje blízkých osob k pití alkoholu se projevila stejná tendence, kdy nejvíce pozitivní přístup³⁶ byl naměřen u nejlepšího přítele respondenta (76,9%) dále u jeho partnerky (66,5%), o něco méně u otce (63,2%) a nejméně pozitivní přístup byl shledán u matky respondenta (45,6%).

Díky těmto výsledkům je možné potvrdit následující hypotézy:

HYPOTÉZA	cigarety	alkohol
Studenti středního odborného učiliště užívají návykové látky častěji než studenti gymnázia.	✓	✓
Studenti středního odborného učiliště se k návykovým látkám staví pozitivněji než studenti gymnázia.	✓	✓

7.2. Sociální kontext užívání návykových látek

Pro téma této práce není ani tak důležité, jak často užívají návykové látky blízké osoby respondenta, ale jak tato četnost souvisí a do jaké míry koresponduje s četností užívání návykových látek jeho samotného; jaký postoj k návykovým látkám chovají a zda jej sdílí. Jako blízká osoba byl definován jeho nejlepší přítel, jeho matka, otec, partner a parta přátel (pokud tyto osoby ve svém životě má).

7.2.1. Kouření cigaret

Porovnávána byla síla závislosti mezi četností kouření respondenta spolu s jeho nejlepším přítelem, matkou, otcem a partnerem/partnerkou. Podrobnější analýzou dokážeme zjistit a porovnávat závislosti jednotlivých četností a díky tomu určit, v jakých případech je tento vliv signifikantní. Nejsilnější souvislost³⁷ byla shledána mezi kouřením respondenta a jeho nejlepšího přítele, poté s jeho partnerem/partnerkou, jeho otcem a nejslabší, ale přesto stále statisticky významná, souvislost s kouřením jeho matky.

Četnost kouření respondenta v souvislosti s četností kouření jeho nejlepšího přítele v porovnání s ostatními skupinami výrazně dominuje a to ve všech četnostních kategoriích, přičemž nejsilněji působí u nekuřáků³⁸ a denních kuřáků. U těchto krajních kategorií byla zároveň shledána nejmenší míra prostupnosti vzhledem ke kategorii

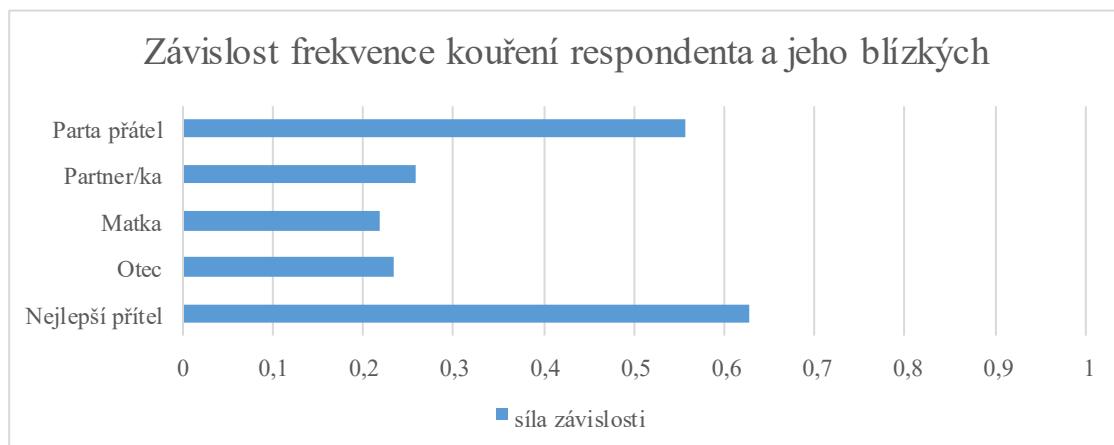
³⁶ Po sečtení četnosti odpovědí: „pozitivní“ a „spíše pozitivní“/“spíše negativní“ a „negativní“

³⁷ Měřeno dle míry korelačního koeficientu v rozmezí (0;1)

³⁸ Ti, co nikdy nekuřili/nebo to pouze vyzkoušeli

opačné, tedy že nekuřák bude mít nejméně často za nejlepšího přítele denního kuřáka a naopak. V případě závislosti četnosti kouření respondenta a jeho otce a matky byla statisticky významná souvislost shledána pouze v případech, kdy kouří denně či vůbec, a jejich vzájemná propustnost byla opět nízká. Pokud měl respondent v průběhu šetření partnera/partnerku, nevýznamnější závislost byla shledána v kategorii, kdy oba kouří několikrát do týdne, denně nebo nekouří vůbec. Pokud jsou respondenti součástí party, její charakter silně koreloval s četností kouření samotného respondenta a statisticky významně odpovídal jeho samotným zvykům v kouření cigaret.

Graf č. 13: Závislost frekvence kouření respondenta a jeho nejlepšího přítele, otce, matky, partnera/ky a party přátel (vyjádřena hodnotou korelačního koeficientu)

Zdroj: Bakalářská práce Vliv návykových látek na socializaci mladistvých - případová studie v Třebíči, n=293

Postoj respondenta ke kouření cigaret nejvíce koreloval s postojem jeho nejlepšího přítele, následně jeho matky, partnera/ky a naposledy otce. Postoj nejlepšího přítele opět silně koreloval s postojem respondenta ve všech četnostních kategoriích; lze říci, že větší propustnost fungovala směrem od negativního postoje k pozitivnímu než naopak.

Graf č. 14: Závislost postoje ke kouření cigaret respondenta a jeho nejlepšího přítele, otce, matky, partnera/ky a party přátel (vyjádřena hodnotou korelačního koeficientu)

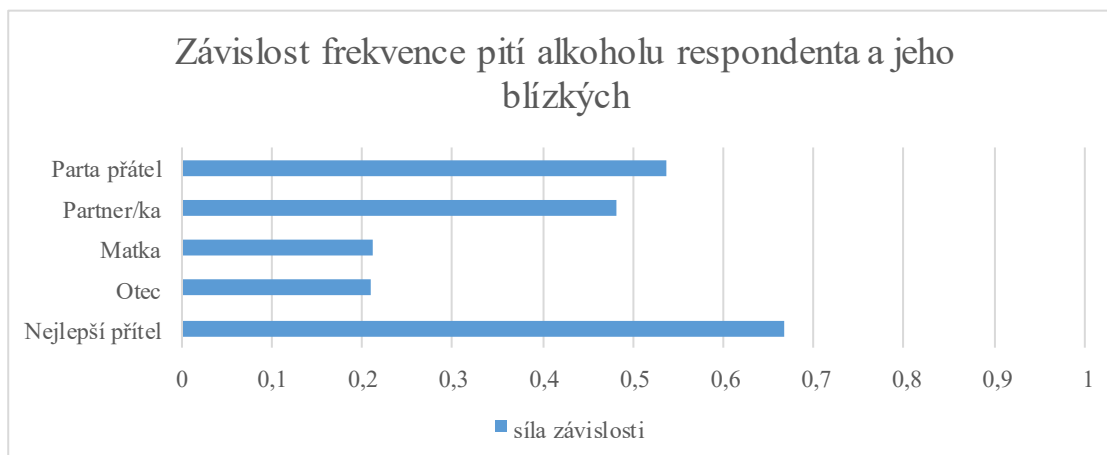
Zdroj: Bakalářská práce Vliv návykových látek na socializaci mladistvých - případová studie v Třebíči, n=289

7.2.2. Pití alkoholu

Souvislost mezi pitím alkoholu respondenta a jeho blízkými byla opět ve všech případech shledána statisticky významnou. Podobně jako u kouření byla největší souvislost naměřena u jeho nejlepšího přítele, následně u jeho partnera/partnerky (která byla téměř dvojnásobná oproti kouření), poté u matky a nepatrně méně u otce. Pokud je respondent součástí party, její zvyky v konzumaci alkoholu opět silně korelují se zvyky samotného respondenta.

Četnost/frekvence pití alkoholu respondenta korespondovala s četností u jeho nejlepšího přítele ve všech četnostních kategoriích. Oproti kouření však jednotlivé kategorie vykazují nižší vzájemnou propustnost, která naopak v malé míře či úplně chybí u kategorií krajních. I u respondentova partnera/partnerky spolu závislost četnostních kategorií staticky významně souvisí. V případě rodičů je nejvýraznější souvislost v případě úplných abstinentů či alkoholové absence v posledních třech měsících. Pokud jsou respondenti součástí party, její charakter silně koreluje s četností pití samotného respondenta a statisticky významně odpovídá jeho samotným zvykům v pití alkoholu.

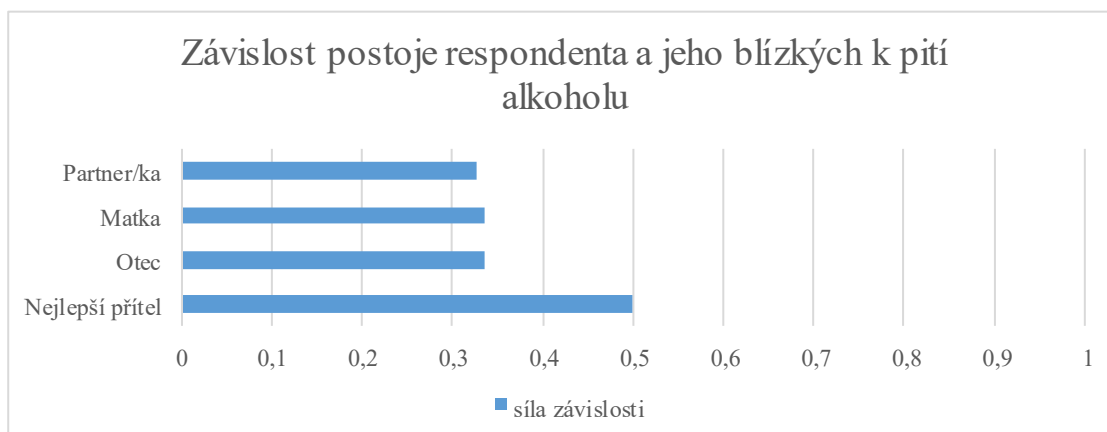
Graf č. 15: Závislost frekvence pití alkoholu respondenta a jeho nejlepšího přítele, otce, matky, partnera/ky a party přátel (vyjádřena hodnotou korelačního koeficientu)

Zdroj: Bakalářská práce Vliv návykových látek na socializaci mladistvých - případová studie v Třebíči, n=296

Nejvíce svůj postoj respondenti sdíleli se svým nejlepším přítelem, následně otcem a matkou a naposledy s partnerkou. Převažující souvislost s postojem nejlepšího přítele se opět projevovala ve všech četnostních kategoriích.

Graf č.16: Závislost postoje k pití alkoholu respondenta a jeho nejlepšího přítele, otce, matky, partnera/ky a party přátel (vyjádřena hodnotou korelačního koeficientu)

Zdroj: Bakalářská práce Vliv návykových látek na socializaci mladistvých - případová studie v Třebíči, n=296

Díky těmto závěrům můžeme potvrdit následující hypotézy:

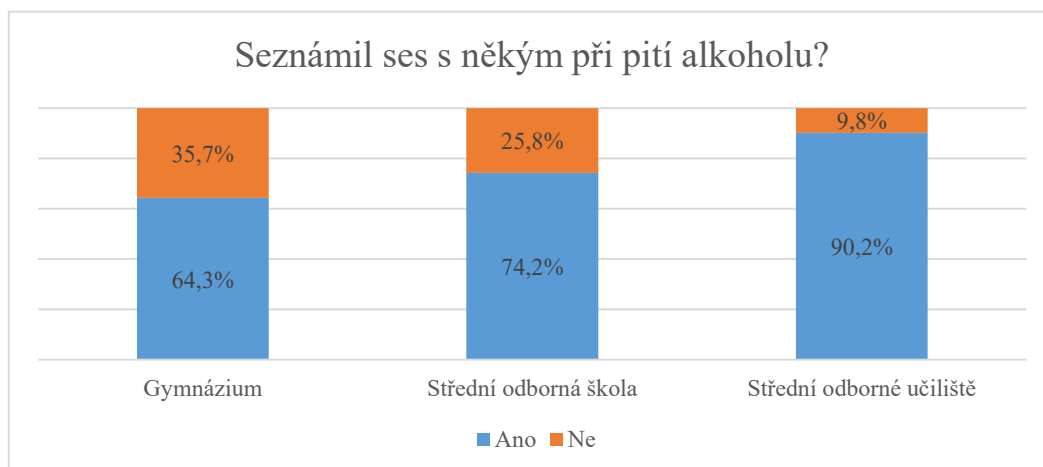
HYPOTÉZA	cigarety	alkohol
Četnost užívání návykových látek mladistvých je srovnatelná s četností užívání návykových látek jeho nejlepšího přítele.	✓	✓

Četnost užívání návykových látek mladistvých více souvisí s četností užívání návykových látek jeho nejlepšího přítele než jeho rodičů.	✓	✓
Postoj k užívání návykových látek mladistvých je srovnatelný s postojem užívání návykových látek jeho nejlepšího přítele.	✓	✓
Postoj k užívání návykových látek mladistvých více souvisí s postojem k užívání návykových látek jeho nejlepšího přítele než jeho rodičů.	✓	✓
Pokud je mladistvý součástí party přátel, její charakter odpovídá jeho přístupu k návykové látce.	✓	✓

7.2.3. Návykové látky a navazování vztahů

Jak již bylo zmíněno, vztah socializace a užívání návykových látek není jednosměrný a jednostranný a je proto uvažována i podoba vztahů při nich vytvořená. Drtivá většina respondentů se někdy seznámila při pití alkoholu (75,3%) a souhlasí s tím, že je díky němu snazší navazovat vztahy (74,4%). Častěji se seznámili studenti středního odborného učiliště a to především v kontrastu se studenty gymnázia, kde tato závislost byla mnohem nižší.

Graf č. 14: Četnost seznámení respondentů při pití alkoholu (v %)

Zdroj: Bakalářská práce Vliv návykových látek na socializaci mladistvých - případová studie v Třebíči, n=303

Takto vytvořené vztahy dle výsledků mívají spíše krátkodobý charakter (59,6%), pro studenty však mají ve většině případů stejnou hodnotu jako přátelství vytvořená za jiných okolností (60,4%). Pokud však studenti uvedli, že pro ně stejnou hodnotu nemají, nejčastější příčinou byl samotný vliv alkoholu, jejich krátkodobý charakter, zpochybnění jejich „opravdovosti“ a nemožnosti hlubšího poznání člověka, s kterým se

seznámili. Respondenti jsou stále v kontaktu s méně než polovinou lidí (54,8%), přičemž výrazněji byla tato možnost naměřena u dívek než u chlapců.

S někým ze svých nejlepších přátel se při pití alkoholu seznámilo necelých čtyřicet procent respondentů (39,8%) a přestože respondenti označili vztahy vytvořené při pití alkoholu za spíše krátkodobé, v drtivé většině (94,7%) tento vztah vydržel a trvá dodnes. S partnerem/partnerkou se při pití alkoholu seznámili o téměř deset procentních bodů častěji (43,4%), avšak vztah vytrval pouze v 43% případů (tedy z větší poloviny nevydržel). Typ školy zde nehrál podstatnou roli.

Díky těmto výsledkům můžeme potvrdit následující hypotézu:

HYPOTÉZA	cigarety	alkohol
Užívání návykových látek mladistvým usnadňuje navazování vztahů.	✓	✓

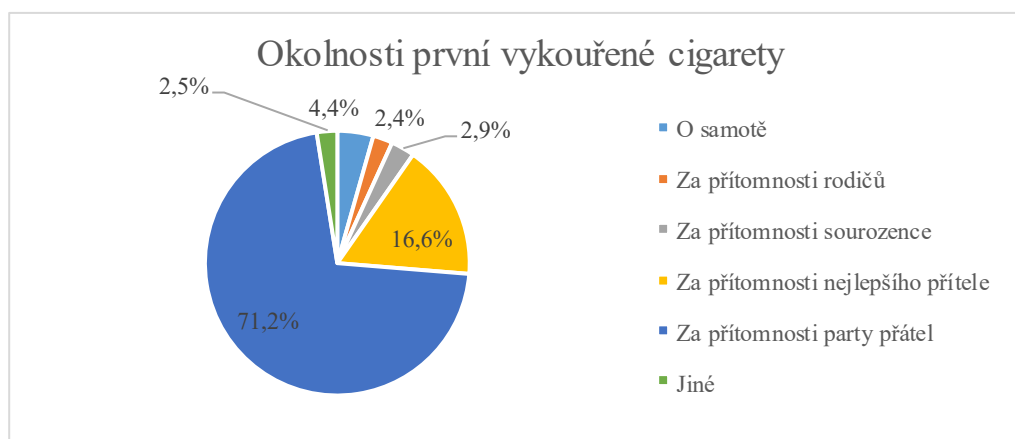
7.3. Sociální motivace užívání návykových látek

Užívání návykových látek může být částečně či úplně motivováno sociálně. Taková motivace se poprvé nejvíce projeví při prvním kontaktu s návykovou látkou, jež se může promítnout do přístupu k návykovým látkám obecně a provázet tak jedince celý život. Následující data testují hypotézy zjišťující míru sociální motivace v užívání návykových látek.

7.3.1. Kouření cigaret

První vykouřená cigareta byla v drtivé většině případů vykouřena v přítomnosti party přátel (71,2%), druhou nejvyšší hodnotou byla společnost nejlepšího přítele (16,6%).

Graf č. 15: Za přítomnosti koho respondent poprvé vykouřil cigaretu (v %)

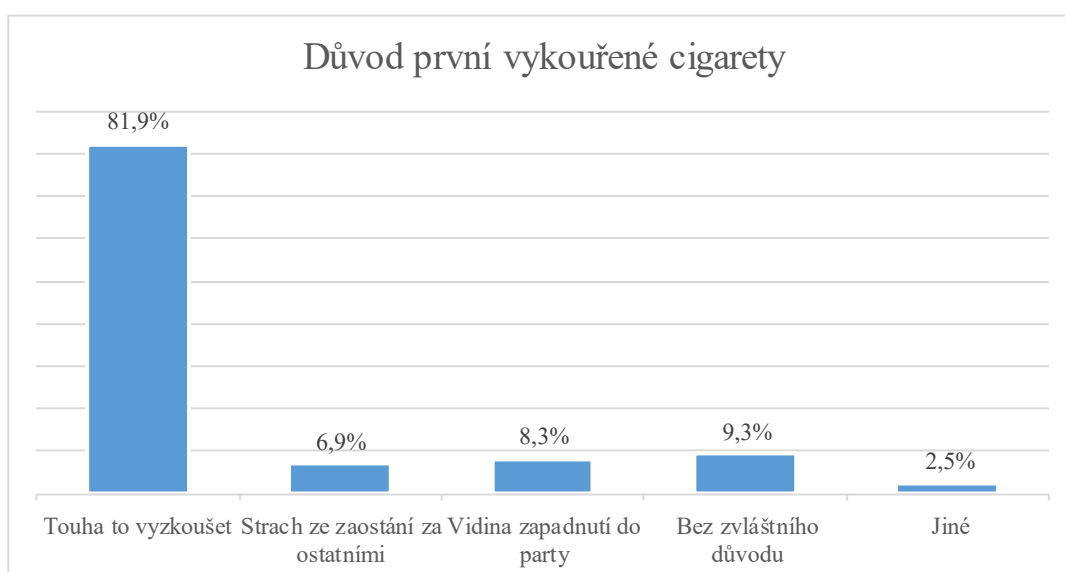

Zdroj: Bakalářská práce Vliv návykových látek na socializaci mladistvých - případová studie v Třebíči, n=205

Jako nejčastěji uváděný důvod pro vykouření první cigarety byla touha to vyzkoušet - s touto motivací souhlasilo přes osmdesát procent respondentů (81,9%) a ač bylo kouření nejčastěji uskutečněno ve společnosti party přátel, motivované vidinou zapadnutí do ní bylo naměřeno pouze z 8,3%, obdobně jako v případě motivace strachem ze zaostání za ostatními (6,9%). V přímě úměře s tím respondenti nejčastěji uvedli, že v tom, že začali kouřit, sehrála největší roli³⁹ jejich parta přátel (22,3%), o téměř polovinu menší roli sehrál jeho nejlepší přítel (12,7%) a nejmenší roli sehrála jeho partner/partnerka (8,1%). Typ školy zde nebyl statisticky významný.

Graf č. 16: Důvod první vykouřené cigarety (v %)

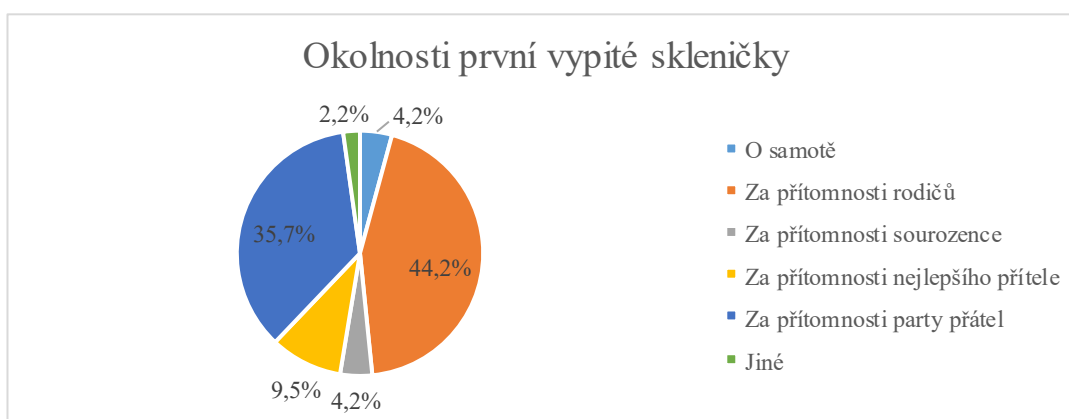
Zdroj: Bakalářská práce Vliv návykových látek na socializaci mladistvých - případová studie v Třebíči, n=204

7.3.2. Pití alkoholu

U prvního kontaktu s alkoholem byla převažující přítomnost rodičů (44,2%) a o necelých deset procentních bodů níže přítomnost party přátel (35,7%), nejlepší přítel zde zaujímal třetí nejvyšší hodnotu čítající 9,5%.

³⁹ Součet odpovědí „spíše velkou“ a „velkou“ na otázku zjišťující, jakou roli sehrál nejlepší přítel/partner/parta přátel respondenta v tom, že začal kouřit

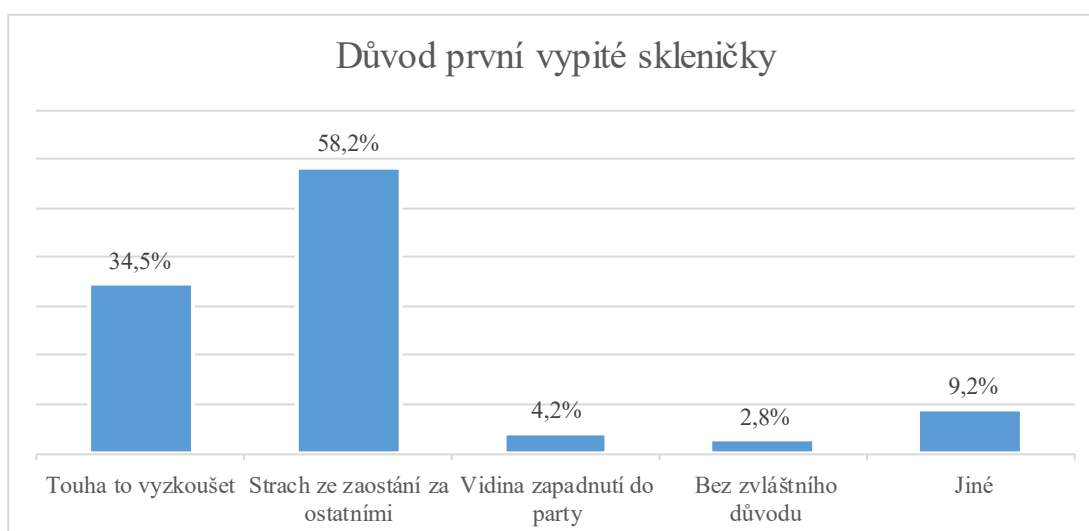
Graf č. 17: Za přítomnosti koho se respondent poprvé napil alkoholu (v %)

Zdroj: Bakalářská práce Vliv návykových látek na socializaci mladistvých - případová studie v Třebíči, n=283

U alkoholu obdobně jako u cigaret převládala touha po tom návykovou látku vyzkoušet, s kterou souhlasilo téměř 60% respondentů (58,8%), bez zvláštního důvodu se poprvé alkoholu napilo 34,5% respondentů. Sociálně motivováno bylo první napití o něco méně než u první vykouřené cigarety - zapadnutí do party přátel jako důvod první vypité skleničky uvedla necelá tři procenta respondentů (2,8%) a strach ze zaostání za ostatními 4,2%. Nezanedbatelný důvodem byla příležitost rodinné či jiné oslavy (4,6%) a také ochutnání alkoholu od rodičů (2,1%).

Graf č. 18: Důvod první vypítí skleničky (v %)

Zdroj: Bakalářská práce Vliv návykových látek na socializaci mladistvých - případová studie v Třebíči, n=284

U pití alkoholu byla parta přátel nejčastěji přítomna u studentů z učiliště (41,4%), rodiče u gymnazistů (58,5%) a naopak, přičemž studenti střední odborné školy se v obou případech nacházeli ve středu.

Samotná motivace k pití alkoholu byla měřena dle souhlasu s výroky⁴⁰ zkoumající jeho jednotlivé aspekty. Nejčastěji respondenti uvedli, že pijí alkohol proto, že se díky němu více baví a více si užijí zábavu (43,6%), díky alkoholu jsou více přátelští a otevřenější (38,5%), cítí se díky němu uvolněně (28,9%), zapomenou na své starosti (20,9%) a v poslední řadě je motivací k pití alkoholu pocit štěstí (17,5%). Druh školy v motivaci nehrál statisticky významnou roli.

Díky těmto závěrům je možné přijmout a vyvrátit následující hypotézy:

HYPOTÉZA	cigarety	alkohol
Poprvé se mladiství s návykovou látkou setkávají za přítomnosti svých vrstevníků.	✓	✗
Vrstevnická konformita je nejsilnější motivací k prvnímu užití návykové látky mladistvého.	✗	✗

7.4. Vliv sociálního třídění na užívání návykových látek

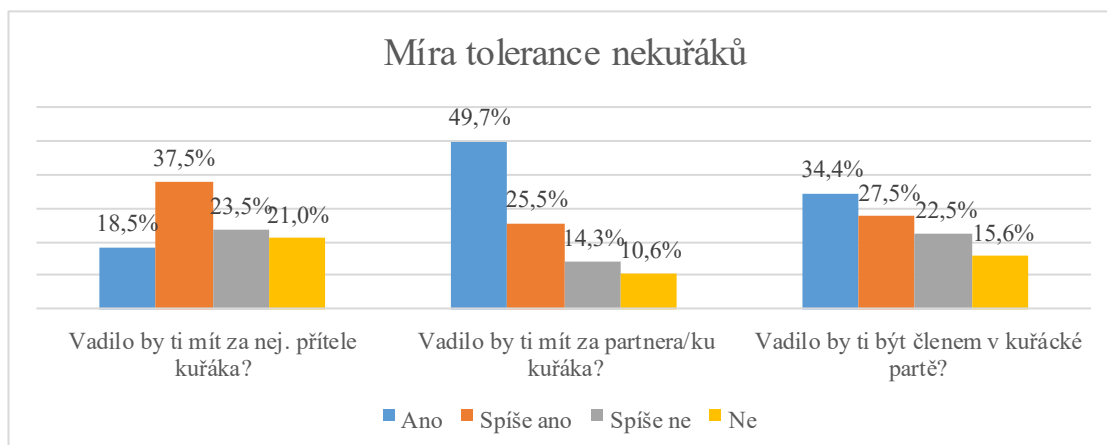
Sociální třídění, jež chápeme jako souhrn jevů ovlivňujících výběr nejlepšího přítele či party přátel, se projevuje jak skrytými (či i neuvědomělými), tak viditelnými znaky, a má i vliv na přístup k návykovým látkám.

7.4.1. Sociální třídění a kouření cigaret

V případě, že se respondent označil za nekuřáka, nejméně tolerantní byl k představě partnera/partnerky kuřačky (74,9%), o něco méně by mu vadilo být součástí kuřácké party (61,9%) a nejméně by mu vadilo mít za nejlepšího přítele kuřáka (55,5%). Statisticky významná souvislost mezi četností kouření respondenta a jeho míry tolerance ke kouření svých vrstevníků však byla nalezena pouze u nejlepšího přítele a party přátel, u partnerky tato závislost nebyla signifikantní. Lze tedy konstatovat, že čím častěji respondent kouří, tím více by mu vadilo mít za nejlepšího přítele nekuřáka, mít nekuřáckou partu a naopak; u partnera/partnerky tato souvislost neplatí.

⁴⁰ odpověď „ano“ ze čtyřbodové škály u výroků tázajících se, z jakého důvodu pijí alkohol; při započítání i odpovědi „spíše ano“ všechny výroky kromě třetího přesáhli hranici 50% (71,4%/62%/47,9%/75%/81,6% - dle pořadí uvedeného v dotazníku)

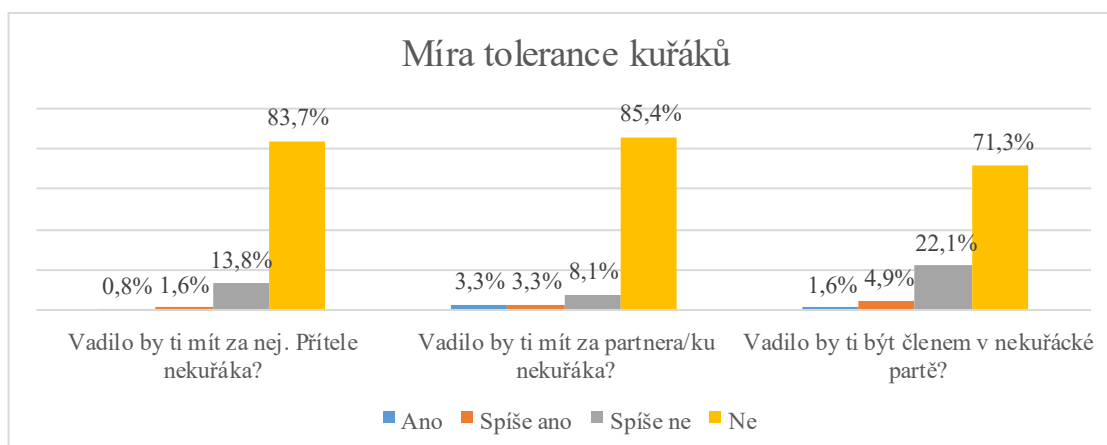
Graf č. 19: Míra tolerance nekuřáka k opačným zvykům svých blízkých (v %)

Zdroj: Bakalářská práce Vliv návykových látek na socializaci mladistvých - případová studie v Třebíči, n=162

Pokud se respondent označil za příležitostného kuřáka, kuřáka či silného kuřáka, ve všech případech byl k opačným zvykům v kouření u svých vrstevníků tolerantní. Pokud bychom je mezi sebou měli porovnat, nejvíce by jim vadilo⁴¹ mít za partnera/partnerku nekuřáka (6,6%), být členem v nekuřácké partě (6,5%) a v poslední řadě mít za nejlepšího přítele nekuřáka (2,4%). V případě souvislosti mezi četností kouření a tolerancí ke zvykům svých vrstevníků byla statisticky významná souvislost shledána pouze u party přátel, kdy čím častěji respondent kouří, tím více by mu vadilo být součástí nekuřácké party; u nejlepšího přítele a partnerky se tato souvislost nepotvrdila.

Graf č. 20: Míra tolerance kuřáka k opačným zvykům svých blízkých (v %)

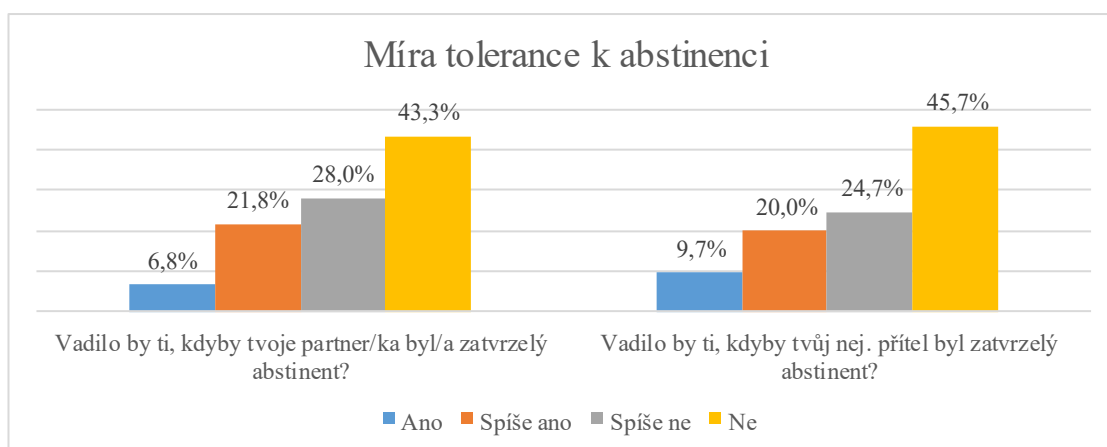
Zdroj: Bakalářská práce Vliv návykových látek na socializaci mladistvých - případová studie v Třebíči, n=123

⁴¹ Součet odpovědí „ano“ a „spíše ano“

7.4.2. Sociální třídění a pití alkoholu

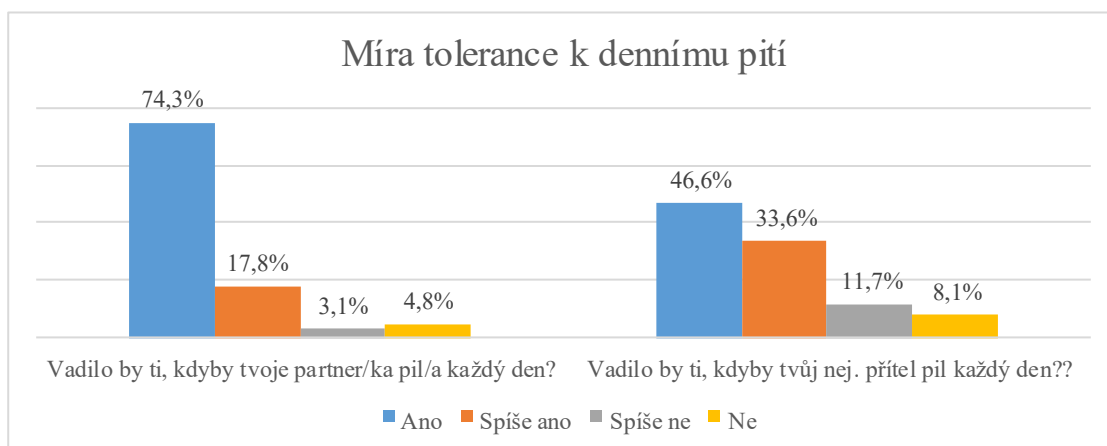
U pití alkoholu byli respondenti u svých vrstevníků obecně více nakloněni možnosti zatvrzelé abstinence než denní konzumace, přičemž tento přístup koreloval s četností konzumace alkoholu respondenta, tedy čím častěji alkohol konzumoval, tím více by mu vadilo mít za nejlepšího přítele a partnera/partnerku abstinenta, a naopak. Zároveň byl méně tolerantní k představě denního pití partnerky než k dennímu pití nejlepšího přítele.

Graf č. 21: Míra tolerance k abstinenci nejlepšího přítele a partnera/ky (v %)

Zdroj: Bakalářská práce Vliv návykových látek na socializaci mladistvých - případová studie v Třebíči, n=300

Graf č. 22: Míra tolerance k dennímu pití alkoholu nejlepšího přítele a partnera/ky (v %)

Zdroj: Bakalářská práce Vliv návykových látek na socializaci mladistvých - případová studie v Třebíči, n=300

7.4.3. Vliv rodičů na sociální třídění

Mimo podněcování k vytváření vztahů s určitými lidmi se tento vliv může projevat například také zákazem se s některým typem lidí či konkrétním člověkem stýkat. V našem souboru se tento zákaz objevil jen málo, více v případě zákazu bavení se/styku s kamarádem (24,1%) a zhruba dvakrát méně s partou přátel (9,6%). Jako nejčastější důvody takového zákazu byly uvedeny špatný vliv, nesympatie k jejich osobě/osobám či obecně jejich chování, dále pití alkoholu, kouření cigaret a užívání drog. Typ školy zde nehrál významnou roli.

Díky těmto výsledkům potvrzujeme a vyvracujeme následující hypotézy:

HYPOTÉZA	cigarety	alkohol
Sociální třídění se projevuje v odlišném přístupu k užívání návykových látek mladistvého a jeho nejlepšího přítele.	✗	✓
Sociální třídění se projevuje v odlišném přístupu k užívání návykových látek mladistvého a jeho partnera/partnerky	✗	✓
Sociální třídění se projevuje v odlišném přístupu k užívání návykových látek mladistvého a jeho party.	✓	✓
Vliv rodičů na sociální třídění se významně projevuje skrze viditelný znak zákazu.	✗	✗

7.3. Demografické, ekonomické a kulturní pozadí užívání návykových látek

Jako pozadí užívání návykových látek sloužily příjmová kategorie, do které respondent zařadil svoji domácnost; vzdělání rodičů; velikost obce, z které pochází; způsob vyplňování volného času a podpora v jejich vykonávání ze strany rodičů. Bylo zkoumáno, zda tyto jednotlivé aspekty ovlivňují četnost užívání a postoj ke kouření cigaret a pití alkoholu - tedy zda a popřípadě do jaké míry jsou statisticky významné a zda má smysl uvažovat jejich vliv.

Velikost obce, z níž respondent pochází, nebyla statisticky významná pro četnost užívání návykových látek ani postoje k nim. Stejně tak rodinný stav respondenta zjišťující, zda žije v úplné či neúplné domácnosti, rodinný příjem a vzdělání rodičů nehrálo v tomto ohledu významnou roli.

Volný čas respondentů je nejčastěji⁴² vyplňován surfováním po internetu či sociálních sítích (78,6%), sportem (48,2%), dále provozováním nějaké tvůrčí činnosti (24,5%), hraním počítačových her (21,3%), četbou knih (15,4%) a naposledy návštěvou kulturních akcí (2%). Zaměření školy se projevilo u několika aktivit, kdy studenti gymnázia častěji sportují, vykonávají tvůrčí činnost a v porovnání s ostatními zaměřeními častěji surfují na internetu; na učilištích byla převaha hráčů na PC a střední odborná škola dominovala ve čtení knih. Podpora rodičů⁴³ se respondentům dostává nejvíce ve sportování (87,3%), v navštěvování kulturních akcí (79,6%), v četbě knih (71,1%) a v poslední řadě při tvůrčí činnosti (70%). V souvislosti s užíváním návykových látek bylo shledáno, že čím častěji respondenti čtou knihy a provozují tvůrčí činnost, tím méně často kouří cigarety; u alkoholu se navíc projevilo surfování po internetu. Nelze tedy obecně konstatovat, že množství vykonávaných volnočasových aktivit je jasným indikátorem pro odlišný přístup ke kouření a pití, protože je důležité, o jakou aktivitu se jedná. V případě podpory rodičů a užívání návykových látek byla nalezena stejná souvislost, jež opět, nedovoluje zobecnění.

U alkoholu bylo navíc zjišťováno chování učiněné v důsledku jeho konzumace a svým charakterem označené jako rizikové. Obecně byla zkušenost s rizikovým chováním v souboru. Nejčastější při pití alkoholu respondenti zažili úraz (28,3%), o necelý jeden procentní bod méně problémy ve vztazích s přáteli (27,7%), problémy ve vztazích s rodiči byl po fyzickém napadení (24,7%) čtvrtou nejvyšší naměřenou hodnotou (21,5%); nejméně často respondenti uvedli, že měli v důsledku pití alkoholu nesnáze s policií. Typ školy hrál statisticky významnou roli pouze v případě fyzického napadení, s kterým měli zkušenost výrazně méně studenti gymnázia a naopak statisticky významně více studenti středního odborného učiliště.

---

⁴² měřeno četností více než 5x do měsíce

⁴³ sečtení odpovědí „ano“ a „spíše ano“ na otázku, zda rodiče respondenta podporují ve vykonávání uvedených aktivit

Graf č. 23: Rizikové chování uskutečněné při pití alkoholu (v %)

Zdroj: Bakalářská práce Vliv návykových látek na socializaci mladistvých - případová studie v Třebíči, n=279

V případě rizikového chování zažitého při pití alkoholu je možné porovnat výsledky této studie a výsledky studie uskutečněné v Praze [Petrová 2016]. I přes ne zcela identické kategorie lze porovnat přesné četnosti u některých proměnných. V porovnání se studenty pražských škol, na niž bylo šetření provedeno, měli studenti z Třebíče dvakrát větší zkušenost s rizikovým chováním učiněným při pití alkoholu a to ve 4 kategoriích z 6; konkrétně s fyzickým napadením (24,7%/ 23,9%), problémy ve vztazích s rodiči (16,8%/ 13%), problémy ve vztazích s přáteli (27,7%/ 22,2%) a při nesnázích s policií (12,5%/ 11,1%). Obě studie však došli k závěru, že návykové látky (alkohol) častěji konzumují studenti odborných učilišť a to především v kontrastu se studenty gymnázia a že vliv vrstevníků je pro respondenty v období dospívání sěžejní.

Díky výsledkům jsme došli k zamítnutí následujících hypotéz:

HYPOTÉZA	cigarety	alkohol
Mladiství, kteří svůj volný čas tráví více aktivně a mají více zálib, konzumují návykové látky méně často, než kdyby tomu bylo naopak.	×	×
Mladiství, jimž se od rodičů dostává podpory v trávení volného času aktivně, konzumují návykové látky méně často, než kdyby tomu bylo naopak.	×	×
Užívání návykových látek mladistvých je ve většině případů spjato s rizikovým chováním.	-	×

7.4. Shrnutí potvrzených/vyvrácených hypotéz

Protože jednotlivé hypotézy provázely celý výzkum a tvořily opěrný bod pro strukturování výsledků, bylo nutné je s nimi dát do kontextu. Pro snazší orientaci byla vytvořena tabulka, jež jednotlivé dílčí hypotézy a jejich výsledky přehledně shrnuje.

HYPOTÉZA	cigarety	alkohol
Studenti středního odborného učiliště užívají návykové látky častěji než studenti gymnázia.	✓	✓
Studenti středního odborného učiliště se k návykovým látkám staví pozitivněji než studenti gymnázia.	✓	✓
Četnost užívání návykových látek mladistvých je srovnatelná s četností užívání návykových látek jeho nejlepšího přítele.	✓	✓
Četnost užívání návykových látek mladistvých více souvisí s četností užívání návykových látek jeho nejlepšího přítele než jeho rodičů.	✓	✓
Postoj k užívání návykových látek mladistvých je srovnatelný s postojem užívání návykových látek jeho nejlepšího přítele.	✓	✓
Postoj k užívání návykových látek mladistvých více souvisí s postojem k užívání návykových látek jeho nejlepšího přítele než jeho rodičů.	✓	✓
Pokud je mladistvý součástí party přátel, její charakter odpovídá jeho přístupu k návykové látce.	✓	✓
Užívání návykových látek mladistvým usnadňuje navazování vztahů.	-	✓
Poprvé se mladiství s návykovou látkou setkávají za přítomnosti svých vrstevníků.	✓	✗
Vrstevnická konformita je nejsilnější motivací k prvnímu užití návykové látky mladistvého.	✗	✗
Sociální třídění se projevuje v odlišném přístupu k užívání návykových látek mladistvého a jeho nejlepšího přítele.	✗	✓
Sociální třídění se projevuje v odlišném přístupu k užívání návykových látek mladistvého a jeho partnera/partnerky	✗	✓
Sociální třídění se projevuje v odlišném přístupu k užívání návykových látek mladistvého a jeho party.	✓	✓
Vliv rodičů na sociální třídění se významně projevuje skrze viditelný znak zákazu.	✗	✗
Mladiství, kteří svůj volný čas tráví více aktivně a mají více zálib, konzumují návykové látky méně často, než kdyby tomu bylo naopak.	✗	✗
Mladiství, jimž se od rodičů dostává podpory v trávení volného času aktivně, konzumují návykové látky méně často, než kdyby tomu bylo naopak.	✗	✗
Užívání návykových látek mladistvých je ve většině případů spjata s rizikovým chováním.	-	✗

Na základě těchto dílčích hypotéz můžeme zhodnotit hlavní hypotézy a potvrdit první dvě „H1: S typem studované školy se mění přístup mladistvých k návykovým látkám.“, „H2: Přístup mladistvých k návykovým látkám je nejvíce ovlivněn hlavními socializačními činiteli sekundární socializace - vrstevníky.“; třetí a čtvrtá hypotéza je odvislá od jednotlivých proměnných a nelze je tedy zcela vyvrátit ani potvrdit „H3: Sociální třídění v utváření vztahů mladistvých souvisí s jejich přístupem k návykovým látkám.“. „H4: Přístup mladistvých k návykovým látkám je přímo ovlivněn jejich životním stylem.“.

ZÁVĚR

Cílem práce bylo zjistit, zda existuje souvislost mezi užíváním návykových látek a socializačními faktory u mladistvých, a poodhalit jejich pozadí. Předpoklad stěžejní role vrstevníků a vrstevnických skupin byl zkoumán skrze porovnávání četností a postojů k pití alkoholu a kouření cigaret mezi mladistvými, jejich nejlepším přítelem, partnerem/partnerkou, rodiči a popřípadě partou přátel. Prostřednictvím otázek zjišťujících kontext a motivaci k užívání návykových látek bylo zkoumáno, jak moc je užívání návykových látek motivováno sociálně a do jaké míry je tento kontext sociální. Z celkového počtu stanovených hypotéz se jich podařilo 9 potvrdit, 3 hypotézy se potvrdily pouze u jedné ze stanovených návykových látek a 5 hypotéz bylo zcela zamítnuto.

Díky rozložení souboru bylo možné testovat působení typu studované školy na užívání návykových látek a v důsledku toho potvrdit hypotézu, že studenti gymnázia mají menší zkušenost s alkoholem a cigaretami, konzumují je méně často a staví se k nim negativněji než studenti středního odborného učiliště, což odpovídá výsledkům Evropské školní studie. Nehledě na typ studované školy četnost i postoj k návykovým látkám respondentů nejvíce koreluje s četností a postojem jejich nejlepšího přítele a výrazně tak převyšuje sílu souvislosti s jeho rodiči. Tomu odpovídá i charakter party přátel, v které se respondent vyskytuje. Díky tomu je možné potvrdit hypotézy, jež pro užívání návykových látek zdůrazňují zásadní vliv vrstevníků. Alkohol rovněž působí podpůrně při navazování vazeb a vztahů nových, drtivá většina respondentů uvedla, že je pro ně snazší se seznamovat a vytvářet vztahy a sociální vazby při pití alkoholu.

Dokladem vlivu vrstevníků na užívání návykových látek jsou i okolnosti prvního kontaktu s ní. Ačkoliv se hypotézu o tom, že první kontakt s návykovou látkou byl uskutečněn v přítomnosti party přátel, podařilo potvrdit pouze v případě kouření, výskyt vrstevníků u první vypité skleničky byl po přítomnosti rodičů druhý nejvyšší - a tedy stále významný. Motivací k tomuto prvnímu kontaktu byla v obou případech touha to vyzkoušet a díky tomu byla zamítnuta hypotéza o vrstevnické konformitě jako nejsilnějšímu podnětu pro první vykouřenou cigaretu a vypitou skleničku.

Souvislost přístupu k návykovým látkám respondentů a jejich nejlepších přátel je více než zřejmá. Na to, zda je tento shodný přístup již součástí sociálního třídění, se pokusily zodpovědět otázky týkající se na míru (ne)tolerance ke zvykům opačným, jejichž výsledky umožnily tuto spojitost potvrdit v případě alkoholu u partnera,

nejlepšího přítele a party přátel, zatímco u kouření pouze u party přátel. Respondenti, jež nekouří, by s největší pravděpodobností nepřistoupili na to být součástí kuřácké party a naopak, kouření partnera/partnerky a nejlepšího přítele by pro ně bylo snesitelné. V případě alkoholu jsou respondenti k opačným zvykům netolerantní a je tedy statisticky významně malá pravděpodobnost, že by si v případě časté konzumace alkoholu vybrali za nejlepšího přítele a partnera/partnerku abstinenta a naopak. Vědomé zásahy rodičů do sociálního třídění prostřednictvím zákazu byly naměřeny v malém množství a vyvrací tak hypotézu jejich signifikantního vlivu.

Hypotézu, jež demonstruje, že respondenti, kteří svůj volný čas tráví více aktivně, a jsou v těchto aktivitách podporováni rodiči, mají horší přístup k návykovým látkám, a užívají je tak méně často, se nepodařilo potvrdit z hlediska odlišnosti typů jednotlivých aktivit. Statisticky významným indikátorem byla četba knih a tvůrčí činnost, ale vzhledem k omezení se na pár aktivit nelze pronášet takto obecné závěry. Hypotéza, kterou se rovněž nepodařilo potvrdit, očekávala vysoký výskyt rizikového chování jako následek konzumace alkoholu; rizikové chování se v souboru nevyskytovalo ani v polovině případů.

Nehledě na množství potvrzených či vyvrácených hypotéz lze obecně konstatovat fakt zásadního vlivu sekundární socializace a vlivu vrstevníků na užívání návykových látek u mladistvých. Díky demografickému kontextu Třebíče práce potvrdila smysl se tématem zabývat i na úrovni menších správních jednotek a může tak být materiálem užitečným pro aktivity prevence v oblasti užívání drog na regionální úrovni - v rámci regionálního rozvoje. Její omezení spočívá především ve vzorku respondentů, jež by mohl být mnohonásobně vyšší, a v obecnějším charakteru otázek, které by stejně tak mohly být více rozvedeny a rozpracovány. Další příležitost pro tuto práci se nabízí v doplnění metody zkoumání, kdy by šetření mohlo být rozšířeno o kvalitativní výzkum založený na hloubkových rozhovorech s jednotlivými respondenty ve snaze rozkrýt hlubší motivace a jejich zdroje či v zapojení osob představujících činitele socializace primární; zároveň se nabízí prostor pro širší navázání na rizikové chování a jeho prevenci ve spolupráci s institucemi, jež se tím zabývají.

POUŽITÁ LITERATURA

- AIKINS, Wargo J., SIMON, Valerie A., PRINSTEINS, Mitchell J. Romantic partner selection and socialization of young adolescents' substance use and behavior problems. *Journal of Adolescence. Journal of Adolescence*. 2010, 33(6):813-26 .
- ALEXANDER, Cheryl, PIAZZA, Marina, MEKOS, Debra, VALENTE, Thomas. Peers, Schools, and Adolescent Cigarette Smoking. *Journal of Adolescent Health*, 2001, 29(1):22-30
- BERGER, Peter L. a LUCKMANN, Thomas. Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999.
- BERGER, Peter L. *Pozvání do sociologie*. Praha: Společnost pro odbornou literaturu, o. s, 2007.
- Bezpečnostní analýza kraje Vysočina*. Jihlava: Krajský úřad Kraje Vysočina, 2016. [online] [cit 2. 3. 2017] Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/soubor/bezpecnostni-analyzakrv-pdf.aspx>.
- BOURDIEU, Pierre. *Teorie jednání*. Praha: Karolinum, 1998.
- CZÉMY, Ladislav et al. 2012. Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD) – Přehled hlavních výsledků studie v České republice v roce 2011. Zaostřeno na drogy, 2012.
- Demografická ročenka okresů 2006 - 2015: Třebíč. Praha: Český statistický úřad, 2015.
- ENGELS, Rutger C. M. E, KNIBBE, Ronald et al. Influences of Parental and Best Friends' Smoking and Drinking on Adolescent Use: A Longitudinal Study. *Journal of Applied Social Psychology*, 1991, 29(2), 337-361.
- ENNETT, Susan T., BAUMAN, Karl E., HUSSONG et al. The Peer Context of Adolescent Substance Use: Findings from Social Network Analysis. *Journal of Research on Adolescence*, 2006, 16(2), 159–186.
- HAMANOVÁ, Jana. Rizikové chování v dospívání, především v reprodukční oblasti. In: *Rizikové chování v dospívání a jeho prevence. 4. odborný seminář. 6. - 8. října 2003*, SZÚ. Praha: Free Teen Press, 2003.
- MUNDT, Marlon P., LIESBETH, Mersken, ZAKLETSKAIA, Larissa. Peer selection and influence effects on adolescent alcohol use: a stochastic actor-base model. *BMC Pediatrics*, 2012, 12(1):115.
- NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. Praha: ACADEMIA, 2009.

Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2013 - 2018. In: Strategie a koncepce (AP) MŠMT. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2013. [online] [cit. 16. 2. 2107] Dostupné z:

<http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/strategie-a-koncepce-ap-msmt>

NOVOTNÁ, Eliška. *Sociologie sociálních skupin.* Praha: Grada. 2010.

PETROVÁ, Angelika Nelly. *Alkoholová konzumace pražských středoškoláků a její původ v socializačních faktorech.* Praha, 2016. 80 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií. Katedra sociálních věd. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Jan Rössler.

PETRUSEK, Miloslav. *Základy sociologie.* Praha: Akademie veřejné správy o. p. s, 2009.

Sčítání lidu, domů a bytů 2011: Kraj Vysočina - analýza výsledků. Jihlava: Český statistický úřad, 2011. [online] [cit. 17. 2. 2017] Dostupné z:

<https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-rocenka-okresu-2006-az-2015>

SMOLÍK, Josef. *Subkultury mládeže. Uvedení do problematiky.* Praha: Grada Publishing, a. s, 2010.

SOBOTKOVÁ, Veronika N. et al. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci.* Praha: Grada Publishing, a. s., 2014.

Statistická ročenka kraje Vysočina: Statistical yearbook of the Vysočina Region. Jihlava: Český statistický úřad, Krajská reprezentace Jihlava, 2001. Regionální statistiky. [online] [cit. 14. 3. 2017] Dostupné z:

<https://www.czso.cz/csu/czso/statisticka-rocenka-kraje-vysocina-2016>

STOGNER, John, MILLER, Bryan L, BOMAN, John H. Assessing the Relationship Between Divergent Drinking and Perceptions of Friendship Quality Between Student. *Journal of Child & Adolescent Substance Abuse*, 2015, 24(6):387-396.

Výroční zpráva o stavu ve věcech drog pro Evropské monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti: Česká republika. Praha: Úřad vlády ČR, 2015. [online] [cit. 2. 2. 2017] Dostupné z: <https://www.drogy-info.cz/publikace/vyrocnizpravy/vyrocnizprava-o-stavu-ve-vecech-drog-v-ceske-republice-v-roce-2015/>

Zaostřeno na drogy: Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti. Praha: Úřad vlády České republiky, 2016. [online] [cit. 10. 2. 2017] Dostupné z: https://www.drogy-info.cz/data/obj_files/32196/734/zaostreno_2016-05_v03.pdf

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Dotazník

Příloha č. 2: Prevalence zkušeností studentů s užitím jakékoliv nelegální drogy a jakékoliv nekonopné látky v životě (tabulka)

Příloha č. 3: Způsob získání nelegální drogy poprvé v životě podle (v %) - srovnání základních a středních škol (tabulka)

Příloha č. 4: Důvod vyzkoušení nelegální drogy (v %) - srovnání základních a středních škol (tabulka)

Příloha č. 5: Testy o závislosti - kouření respondenta a jeho blízkých

Příloha č. 6: Testy o závislosti - pití alkoholu respondenta a jeho blízkých

Příloha č. 7: Testy o nezávislosti - typ studované školy a kouření

Příloha č. 8: Testy o nezávislosti - typ studované školy a pití alkoholu

PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Dotazník

Dotazník je zcela anonymní a jeho výsledky budou použity pouze ke studijním a výzkumným účelům. Nikde nebude uvedeno tvé jméno, nemusíš se tedy ničeho obávat! Svě odpovědi, prosím, označuj kroužky a drž se pokynů u jednotlivých otázek. Pokud by Ti něco nebylo jasné, ráda poradím! Děkuji za spolupráci, moc si toho vážím!

→ 1. ČÁST - následující otázky se týkají kouření cigaret

1. Jak často kouříš cigarety?

- a. nikdy jsem nekouřil/a nebo jsem to pouze vyzkoušel/a
- b. nekouřil/a jsem v posledních třech měsících
- c. méně než jednou týdně
- d. zhruba jednou týdně
- e. několikrát do týdne
- f. denně

2. Jak často tvoji blízcí kouří cigarety? (pokud ve svém životě některou z těchto osob nemáš, nech políčko pro ni určené nevyplněné)

	nikdy nebo to pouze vyzkoušel/a	nekouřil/a v posledních 3 měsících	méně než jednou týdně	zhruba jednou týdně	několikrát do týdne	denně
a. nejlepší přítel	1	2	3	4	5	6
b. otec	1	2	3	4	5	6
c. matka	1	2	3	4	5	6
d. partner/ka	1	2	3	4	5	6

Pokud jsi nikdy v životě nekouřil/a cigarety, přeskoč na otázku č. 6

3. V kolika letech jsi poprvé vědomě vykouřil/a cigaretu? .....

(vypiš číslovkou, pokud si nevzpomínáš, tak alespoň přibližně)

4. Za přítomnosti koho to bylo?

- a. byl/a jsem sám/sama
- b. rodičů
- c. sourozence
- d. nejlepšího přítele
- e. party kamarádů

f. jiné (napiš):

5. Jaký jsi k tomu měl/a důvod? (možnost zakroužkovat více odpovědí)

- a. chtěl/a jsem to vyzkoušet
- b. nechtěl/a jsem být pozadu oproti ostatním
- c. chtěl/a jsem zapadnout do party přátel, kteří to již vyzkoušeli
- d. neměl/a jsem k tomu žádný zvláštní důvod

e. jiné (vypiš):

6. Jak bys obecně charakterizoval/a svůj postoj ke kouření cigaret?

- a. pozitivní
- b. spíše pozitivní
- c. spíše negativní
- d. negativní

7. Jak bys obecně charakterizoval/a postoj tvých blízkých ke kouření cigaret? (pokud ve svém životě některou z těchto osob nemáš, nech políčko pro ni určené nevyplněné)

	pozitivní	spíše pozitivní	spíše negativní	negativní
a. nejlepší přítel	1	2	3	4
b. otec	1	2	3	4
c. matka	1	2	3	4
d. partner/ka	1	2	3	4

8. Kdybys musel/a, označil/a bys své blízké jako: (pokud ve svém životě některou z těchto osob nemáš, nech políčko pro ni určené nevyplněné)

	nekuřák	příležitostný kuřák	kuřák	silný kuřák
a. nejlepší přítel	1	2	3	4
b. otec	1	2	3	4
c. matka	1	2	3	4
d. partner/ka	1	2	3	4

9. Pokud jsi součástí nějaké party, označil/a bys ji jako: (pokud nejsi součástí party, otázku přeskoč)

- nekuřáckou
- spíše nekuřáckou
- spíše kuřáckou
- kuřáckou

10. Kdybys musel/a, označil/a by ses za:

- nekuřáka
- příležitostného kuřáka
- kuřáka
- silného kuřáka

A) Pokud ses označil/a za „nekuřáka“, po vyplnění 11. otázky přeskoč až na otázku č. 18 (2. část)

B) Pokud ses označil/a za „příležitostného kuřáka“, „kuřáka“ či „silného kuřáka“, přeskoč na 12. otázku a pokračuj ve vyplňování

11. Vadilo by ti:

	ano	spíše ano	spíše ne	ne
a. mít za nejlepšího přítele kuřáka?	1	2	3	4
b. mít za partnera/ku kuřáka?	1	2	3	4
c. být „členem“ v kuřácké partě?	1	2	3	4

12. Vadilo by ti:

	ano	spíše ano	spíše ne	ne
a. mít za nejlepšího přítele nekuřáka?	1	2	3	4
b. mít za partnera/ku nekuřáka?	1	2	3	4
c. být „členem“ v nekuřácké partě?	1	2	3	4

13. Dokážeš říct, jakou roli sehrál tvůj nejbližší přítel v tom, že jsi začal/a kouřit?

- žádnou
- malou
- spíše malou
- spíše velkou
- velkou

14. Dokážeš říct, jakou roli sehrála tvá parta v tom, že jsi začal/a kouřit? (pokud jsi nebyl součástí party, otázku přeskoč)

- žádnou
- malou
- spíše malou
- spíše velkou
- velkou

15. Dokážeš říct, jakou roli sehrál/a tvůj partner/ka v tom, že jsi začal/a kouřit? (pokud jsi neměl/a partnera/ku, otázku přeskoč)

- žádnou
- malou
- spíše malou
- spíše velkou
- velkou

16. Při jakých příležitostech nejčastěji kouříš cigarety? (možnost zakroužkovat více odpovědí)

- při speciální příležitosti (oslava narozenin apod.)
- na diskotéce, v klubu
- na koncertě, festivalu

- d. při trávení času/posezení s přáteli
- e. při posezení s rodinou
- f. jiné (vypiš):

17. Dokážeš si představit, že bys při následujících příležitostech nekouřil/a cigarety?

	ano	spíše ano	spíše ne	ne
a. oslava narozenin/výročí	1	2	3	4
b. koncert/festival	1	2	3	4
c. diskotéka/klub	1	2	3	4
d. posezení s přáteli	1	2	3	4
e. posezení s rodinou	1	2	3	4

→ 2. ČÁST - následující otázky se týkají pití alkoholu

18. Jak často piješ alkohol?

- a. nikdy jsem se nenapil/a nebo jsem to pouze vyzkoušel/a
- b. nepil/a jsem v posledních třech měsících
- c. méně než jednou týdně
- d. zhruba jednou týdně
- e. vícekrát do týdne
- f. denně

19. Jak často pijí alkohol tvoji blízcí? (pokud ve svém životě některou z těchto osob nemáš, nech políčko pro ni určené nevyplněné)

	nikdy nebo to pouze vyzkoušel/a	nepil/a v posledních třech měsících	méně než jednou týdně	zhruba jednou týdně	vícekrát do týdne	denně
a. nejlepší přítel	1	2	3	4	5	6
b. otec	1	2	3	4	5	6
c. matka	1	2	3	4	5	6
d. partner/ka	1	2	3	4	5	6

Pokud jsi nikdy v životě nepil/a alkohol, přeskoč na otázku č. 27

20. V kolika letech ses poprvé vědomě napil/a alkoholu? .....

(Napiš číslovkou, pokud si nevzpomínáš, alespoň přibližně)

21. Za přítomnosti koho to bylo?

- a. byl/a jsem sám/sama
- b. rodičů
- c. sourozence
- d. nejlepšího přítele
- e. party kamarádů

f. jiné (vypiš):

22. Jaký jsi k tomu měl/a důvod? (možnost zakroužkovat více odpovědí)

- a. neměl/a jsem k tomu žádný zvláštní důvod
- b. chtěl/a jsem to vyzkoušet
- c. nechtěl/a jsem být pozadu oproti ostatním
- d. chtěl/a jsem zapadnout do party

e. jiné (vypiš):

23. Pijí alkohol, protože...

	ano	spíše ano	spíše ne	ne
a. cítím se uvolněně	1	2	3	4
b. cítím se šťastně	1	2	3	4
c. zapomenu na své starosti	1	2	3	4
d. jsem více přátelský/á a otevřený/á	1	2	3	4
e. více se bavím a užiji si zábavu	1	2	3	4

24. Při jakých příležitostech nejčastěji piješ alkohol? (možnost zakroužkovat více odpovědí)

- a. speciální příležitost (oslava narozenin apod.)
- b. na diskotéce, v klubu
- c. na koncertě, festivalu

- d. při trávení času/posezení s přáteli
- e. při posezení s rodinou
- f. jiné (vypiš):

25. Dokážeš si představit, že bys při následujících příležitostech nepil/a alkohol?

	ano	spíše ano	spíše ne	ne
a. oslava narozenin/výročí	1	2	3	4
b. koncert/festival	1	2	3	4
c. diskotéka/klub	1	2	3	4
d. trávení času/posezení s přáteli	1	2	3	4
e. posezení s rodinou	1	2	3	4

26. Staly se ti někdy následující jevy, když jsi pil/a alkohol?

	ano	ne
a. fyzické napadení (rvačka)	1	2
b. nehoda nebo zranění (úraz)	1	2
c. problémy ve vztazích s rodiči	1	2
d. problémy ve vztazích s přáteli (hádky)	1	2
e. nesnáze s policií	1	2
f. sexuální zkušenost, které jste druhý den litoval/a	1	2

27. Vadilo by ti, kdyby:

	ano	spíše ano	spíše ne	ne
a. tvůj nejlepší přítel by zatvrzelý abstinents?	1	2	3	4
b. tvůj partner/ka byl/a zatvrzelý abstinents?	1	2	3	4
c. tvůj nejlepší přítel pil alkohol každý den?	1	2	3	4
d. tvůj partner/ka pil/a alkohol každý den?	1	2	3	4

28. Pokud jsi součástí nějaké party, jaká část ze společně stráveného času je spojena s pitím alkoholu? (pokud nejsi součástí party, otázku přeskoč)

- a. žádná
- b. méně než polovina
- c. více než polovina
- d. většina

29. Jak bys obecně charakterizoval/a postoj svých blízkých k pití alkoholu? (pokud ve svém životě některou z těchto osob nemáš, nech políčko pro ni určené nevyplněné)

	pozitivní	spíše pozitivní	spíše negativní	negativní
a. nejlepší přítel	1	2	3	4
b. otec	1	2	3	4
c. matka	1	2	3	4
d. partner/ka	1	2	3	4

30. Jak bys obecně charakterizoval/a svůj postoj k pití alkoholu?

- a. pozitivní
- b. spíše pozitivní
- c. spíše negativní
- d. negativní

31. Myslíš si, že je jednodušší navazovat vztahy při pití alkoholu?

- a. ano
- b. ne

32. Seznámil/a ses někdy s někým při pití alkoholu?

- a. ano
- b. ne

Pokud jsi odpověděl „ne“, přeskoč na otázku č. 40 (3. část)

33. Jaký mají obecně charakter vztahy, jež jsi navázal/a při pití alkoholu?

- a. krátkodobý
- b. spíše krátkodobý
- c. spíše dlouhodobý
- d. dlouhodobý

34. Mají pro tebe přátelství vytvořená při pití alkoholu stejnou hodnotu jako vztahy vytvořené za jiných okolností?

- a. ano
- b. ne

Pokud jsi odpověděl „ne“, napiš proč je tomu tak: .....

35. S jakou částí lidí, s kterými ses seznámil při pití alkoholu, jsi stále v kontaktu?

- a. s nikým
- b. s méně než polovinou
- c. s více než polovinou
- d. se všemi

36. Seznámil/a ses s někým ze svých nejlepších přátel při pití alkoholu?

- a. ano
- b. ne

Pokud jsi odpověděl „ne“, přeskoč na otázku č. 37

37. Trvá toto přátelství doposud?

- a. ano
- b. ne

38. Seznámil/a ses s některým z tvých partnerů při pití alkoholu?

- a. ano
- b. ne

Pokud jsi odpověděl „ne“, přeskoč na otázku č. 40 (3. část)

39. Trvá tento vztah doposud?

- a. ano
- b. ne

→**3. ČÁST - následující otázky se týkají tebe, tvých zájmů a koníčků a tvé rodiny**

40. Tvé pohlaví:

- a. muž
- b. žena

41. Kolik je ti let? (Napiš číslovkou) .....

42. Jakou školu studuješ?

- a. gymnázium
- b. střední odborná škola
- c. střední odborné učiliště

43. Velikost města/obce, z které/ho pochází:

- a. do 1 000 obyvatel
- b. 1 001 - 5 000 obyvatel
- c. 5 001 - 10 000 obyvatel
- d. 10 001 - 20 000 obyvatel
- e. více než 20 000

44. Stalo se někdy, že ti rodiče zakázali bavit se či stýkat se s nějakým kamarádem?

- a. ano
- b. ne

Pokud jsi odpověděl „ano“, proč tomu tak bylo? (vypiš)

.....

45. Stalo se ti někdy, že ti rodiče zakázali bavit se či stýkat se s nějakou partou lidí/kamarádů?

- a. ano
- b. ne

Pokud jsi odpověděl „ano“, proč tomu tak bylo?(vypiš)

.....

46. Jaké je nejvyšší dosažené vzdělání tvé matky?

- a. základní škola
- b. střední škola bez maturity
- c. střední škola s maturitou
- d. vysoká škola

47. Jaké je nejvyšší dosažené vzdělání tvého otce?

- a. základní škola
- b. střední škola bez maturity
- c. střední škola s maturitou
- d. vysoká škola

48. Dokázal/a bys odhadnout příjem vaší domácnosti? Zvol některou z příjmových kategorií.:

- a. méně než 24 000 Kč
- b. 24 001 - 40 000 Kč
- c. 40 001 - 60 000 Kč
- d. 60 001 - 80 000 Kč
- e. více než 80 000 Kč
- f. nedokážu odhadnout

49. Žiješ s:

- a. matkou a otcem
- b. pouze s otcem
- c. pouze s matkou
- d. jiné (vypiš) :

50. Kolikrát do měsíce vyplňuješ svůj volný čas následujícími aktivitami?

	méně než 1x	1-2x	3-4x	více než 5x
a. sport	1	2	3	4
b. četba knih	1	2	3	4
c. návštěva kulturních akcí (kino, divadlo,..)	1	2	3	4
d. tvůrčí činnost (psaní, kreslení, hra na hudební nástroj,..)	1	2	3	4
e. hraní her na PC	1	2	3	4
f. surfování po internetu/sociální síť	1	2	3	4

51. Podporují tě rodiče ve vykonávání následujících aktivit?

	ano	spíše ano	spíše ne	ne
a. sport	1	2	3	4
b. četba knih	1	2	3	4
c. návštěva kulturních akcí (kino, divadlo,..)	1	2	3	4
d. tvůrčí činnost (psaní, kreslení, hra na hudební nástroj,..)	1	2	3	4

DĚKUJI za tvůj čas ☺

Příloha č. 2: Prevalence zkušeností studentů s užitím jakékoliv nelegální drogy a jakékoliv nekonopné látky v životě (v %).

Kraj	Jakákoliv nelegální droga*	Jakákoliv nekonopná droga*
Hl. m. Praha	54,5	13,8
Středočeský	41,3	8,7
Jihočeský	42,8	12,2
Plzeňský	39,6	9,2
Karlovarský	50,8	11,9
Ústecký	48,1	9,4
Liberecký	45,3	12,0
Královéhradecký	41,1	7,8
Pardubický	41,0	6,2
Vysočina	38,3	11,1
Jihomoravský	43,5	9,9
Olomoucký	50,3	13,2
Zlínský	38,5	10,3
Moravskoslezský	43,5	13,2

Zdroj: Zdroj: ESPAD [Csémy et al. 2011: 88]

Příloha č. 3: Způsob získání nelegální drogy poprvé v životě podle (v %) - srovnání základních a středních škol.

Způsob získání nelegální drogy poprvé	ZŠ	SŠ			
	Celkem	Celkem	GYM	SOŠ	OU
Dostal/a (celkem)	21,6	29,1	23,1	30,5	32,7
– od staršího bratra či sestry	1,6	1,5	1,4	1,6	1,4
– od staršího kamaráda/kamarádky	12,3	16,3	12,3	17,2	18,7
– od mladšího či stejně starého kamaráda/kamarádky	6,6	9,8	8,6	10,5	10,1
– od jednoho z rodičů	0,2	0,3	0,2	0,2	0,4
– od někoho, o kom jsem slyšel/a, ale neznal/a osobně	0,6	0,7	0,4	0,5	1,3
– od cizího člověka	0,3	0,5	0,3	0,4	0,9
Brala se ve skupině přátel	7,1	11,5	10,9	10,5	13,3
Koupil/a (celkem)	1,8	3,0	1,6	2,5	4,7
– od kamaráda/kamarádky	1,2	2,2	1,0	1,9	3,5
– od někoho, o kom jsem slyšel/a, ale neznal/a osobně	0,3	0,5	0,3	0,5	0,8
– od cizího člověka	0,2	0,3	0,3	0,1	0,4
Vzal/a jsem si ji doma bez dovození rodičů	0,1	0,2	0,3	0,1	0,1

Zdroj: Zdroj: ESPAD [Csémy et al. 2011: 123]

Příloha č. 4: Důvod vyzkoušení nelegální drogy (v %) - srovnání základních a středních škol

Důvod užití nelegální drogy poprvé	ZŠ	SŠ			
	Celkem	Celkem	GYM	SOŠ	OU
Nikdy jsem neužil/a žádnou z látek*	67,8	55,2	64,0	55,8	47,1
Chtěl/a se dostat do nálady**	6,5	6,7	5,0	5,9	9,2
Nechtěl/a stát mimo partu**	2,5	3,1	2,1	2,8	4,3
Nuda	2,1	1,9	1,3	2,0	2,3
Zvědavost*	22,8	34,7	30,0	35,5	37,7
Chtěl/a zapomenout na starosti*	2,5	3,3	2,1	3,4	4,3
Jiný	0,6	0,8	0,6	0,8	0,9
Nevzpomíná si**	2,3	2,5	1,1	2,2	4,0

Zdroj: Zdroj: ESPAD [Csémy et al. 2011: 124]

Příloha č. 5: Testy o závislosti - kouření respondenta a jeho blízkých.

Correlations

			a1 Jak často kouříš cigarety?	a2a Jak často kouří nejlepší přítel
Spearman's rho	a1 Jak často kouříš cigarety?	Correlation Coefficient	1,000	,628**
		Sig. (2-tailed)	.	,000
		N	303	293
	a2a Jak často kouří nejlepší přítel	Correlation Coefficient	,628**	1,000
		Sig. (2-tailed)	,000	.
		N	293	293

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Correlations

			a1 Jak často kouříš cigarety?	a2b Jak často otec kouří cigarety
Spearman's rho	a1 Jak často kouříš cigarety?	Correlation Coefficient	1,000	,235**
		Sig. (2-tailed)	.	,000
		N	303	283
	a2b Jak často otec kouří cigarety	Correlation Coefficient	,235**	1,000
		Sig. (2-tailed)	,000	.
		N	283	283

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Correlations

			a1 Jak často kouříš cigarety?	a2c Jak často matka kouří cigarety
Spearman's rho	a1 Jak často kouříš cigarety?	Correlation Coefficient	1,000	,219**
		Sig. (2-tailed)	.	,000
		N	303	292
	a2c Jak často matka kouří cigarety	Correlation Coefficient	,219**	1,000
		Sig. (2-tailed)	,000	.
		N	292	292

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Correlations

			a1 Jak často kouříš cigarety?	a2d Jak často partner/ka kouří cigarety
Spearman's rho	a1 Jak často kouříš cigarety?	Correlation Coefficient	1,000	,258**
		Sig. (2-tailed)	.	,001
		N	303	170
	a2d Jak často partner/ka kouří cigarety	Correlation Coefficient	,258**	1,000
		Sig. (2-tailed)	,001	.
		N	170	170

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Příloha č. 6: Testy o závislosti - pití alkoholu a jeho blízkých

Correlations

			a18 Jak často piješ alkohol?	a19a Jak často pije alkohol tvůj nejlepší přítel?
Spearman's rho	a18 Jak často piješ alkohol?	Correlation Coefficient	1,000	,667**
		Sig. (2-tailed)	.	,000
		N	301	292
	a19a Jak často pije alkohol tvůj nejlepší přítel?	Correlation Coefficient	,667**	1,000
		Sig. (2-tailed)	,000	.
		N	292	293

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Correlations

			a18 Jak často piješ alkohol?	a19b Jak často pije alkohol tvůj otec?
Spearman's rho	a18 Jak často piješ alkohol?	Correlation Coefficient	1,000	,209**
		Sig. (2-tailed)	.	,000
		N	301	284
	a19b Jak často pije alkohol tvůj otec?	Correlation Coefficient	,209**	1,000
		Sig. (2-tailed)	,000	.
		N	284	285

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Correlations

			a18 Jak často piješ alkohol?	a19c Jak často pije alkohol tvá matka?
Spearman's rho	a18 Jak často piješ alkohol?	Correlation Coefficient	1,000	,213**
		Sig. (2-tailed)	.	,000
		N	301	295
	a19c Jak často pije alkohol tvá matka?	Correlation Coefficient	,213**	1,000
		Sig. (2-tailed)	,000	.
		N	295	296

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Correlations

			a18 Jak často piješ alkohol?	a19d Jak často pije alkohol tvůj partner/ka?
Spearman's rho	a18 Jak často piješ alkohol?	Correlation Coefficient	1,000	,481**
		Sig. (2-tailed)	.	,000
		N	301	173
	a19d Jak často pije alkohol tvůj partner/ka?	Correlation Coefficient	,481**	1,000
		Sig. (2-tailed)	,000	.
		N	173	173

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Příloha č.7 : Testy o nezávislosti - typ studované školy a kouření

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	50,255 ^a	10	,000
Likelihood Ratio	53,896	10	,000
Linear-by-Linear Association	39,837	1	,000
N of Valid Cases	303		

a. 3 cells (16,7%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 3,99.

Symmetric Measures

		Value	Approximate Significance
Nominal by Nominal	Phi	,407	,000
	Cramer's V	,288	,000
N of Valid Cases		303	

Příloha č. 8: Testy o nezávislost - typ studované školy a pití alkoholu

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	22,724 ^a	8	,004
Likelihood Ratio	22,194	8	,005
Linear-by-Linear Association	14,009	1	,000
N of Valid Cases		301	

a. 0 cells (0,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 10,39.

Symmetric Measures

		Value	Approximate Significance
Nominal by Nominal	Phi	,275	,004
	Cramer's V	,194	,004
N of Valid Cases		301	